

Reveil Liberaal Reveil Liberaal Reveil
beraal Reveil Liberaal Reveil Liberaal
Reveil Liberaal Reveil Liberaal Reveil
eraal Reveil Liberaal Reveil Liberaal
Reveil Liberaal Reveil Liberaal Reveil
Reveil Liberaal Reveil Liberaal Reveil
Reveil Liberaal Reveil Liberaal Reveil
Reveil Liberaal Reveil Liberaal Reveil
Reveil Liberaal Reveil Liberaal Reveil
Reveil Liberaal Reveil Liberaal Reveil
Reveil Liberaal Reveil Liberaal Reveil
Reveil Liberaal Reveil Liberaal Reveil

Liberaal Reveil

Fractiediscipline onliberaal

Liberalisering postmarkt

Liberaal en sociaal-democratische narigheden

48e jaargang, september 2007 (3)

Column: VOC revisited
Paul de Krom
143

Wacht op onze daden
Fleur de Beaufort
145

De vrijheid brieven te bezorgen
Frans de Graaf
151

Erfenis van de verzuiling. Politieke partijen over islamitische basisscholen
Edward Koning
156

Boekbespreking
Zelfkastijding en compenserend leed. Over liberale en sociaal-democratische narigheid
Uri Rosenthal
162

Een klimaat van desinformatie
Hans Labohm
166

Repliek. Inzake toetsing van de Koran aan onze westerse beschaving en rechtsorde
M.S.H. Frankenvrij
172

Liberaal Reveil is een uitgave van de
Prof.Mr. B.M. Teldersstichting

REDACTIE
mw. prof.dr. H.M. Dupuis (voorzitter)
mw.drs. F.D. de Beaufort (eindredacteur)
drs. P. de Krom
drs. H.H.J. Labohm
dr. P.G.C. van Schie
prof.dr. U. Rosenthal
prof.dr.ir. T. de Vries
dr.ir. R.D. Woittiez

BESTUUR
mw. mr. L.J. Griffith (voorzitter)
T. van Kuilenburg (secretaris)
mw. drs. E.M.H. Lemaier (penningmeester)

REDACTIEADRES
Koninginnegracht 55a
2514 AE Den Haag
telefoon: 070-3631948; fax: 070-3631951
e-mail: debeaufort@teldersstichting.nl
website: www.teldersstichting.nl

ABONNEMENTENADMINISTRATIE
Koninginnegracht 55A
2514 AE Den Haag
telefoon: 070-3631948
fax: 070-3631951
info@teldersstichting.nl

ABONNEMENTEN
De abonnementsprijs (4 nummers)
bedraagt € 30,- per jaar (buitenland € 40,-).
Voor abonnees die vóór 1 januari 2005 het gereduceerde
tarief betaalden, geldt tot hun 27ste een prijs van € 20,-
Losse nummers kosten € 8,50.
U kunt bij de abonnementsadministratie een
proefnummer aanvragen à € 3,50.
Abonnementen worden automatisch verlengd,
tenzij het abonnement vóór 1 december bij
de abonnementsadministratie is opgezegd.

DRUK
Drukkerij Stimuka

ADVERTENTIETARIEVEN
Advertentietarieven zijn op aanvraag beschikbaar

AUTEURSRECHTEN
De auteursrechten liggen bij de uitgever.
De vetgedrukte inleidingen bij de artikelen
zijn opgesteld door de redactie,
niet door de auteur(s).
Schrijven in *Liberaal Reveil* geschiedt
altijd op persoonlijke titel.
ISSN 0167-0883

Column

VOC REVISITED

PAUL DE KROM

Wie langs de Vecht fietst, geniet van de prachtige buitenplaatsen die door rijke Hollandse kooplieden werden gebouwd. Weinigen realiseren zich nog dat die buitenplaatsen ook een symbool zijn van de decadentie van de regentenklasse waar de Nederlandse Gouden Eeuw aan ten onder ging. Een vergelijking met het huidige Nederland dringt zich op.

DE NEERGANG VAN DE REPUBLIEK

Na de vrede van Munster in 1648 herstelden de economieën van landen als Duitsland, Frankrijk en Engeland zich. De rol van Nederland als handelsnatie (graan van Scandinavië naar de rest van Europa) verminderde. De VOC, opgericht in 1602 en de eerste succesvolle multinational ter wereld, maakte vanaf 1690 zelfs verlies. Rond 1700 was de Staatsschuld torenhoog door de oorlogen die moesten worden betaald. Om die schuld te financieren gingen de belastingen omhoog. De koopkracht daalde. De hogere loonkosten werden doorberekend in de producten. Hierdoor kreeg bijvoorbeeld de lakennijverheid uit Leiden een enorme klap. De hele industrie verdween naar Lancashire.

SLUIPENDE ECONOMISCHE VERSTARRING

Tientallen jaren had de Republiek een leidende rol gehad. Er was flink geld verdiend. Maar de eerst zo succesvolle koopmansfamilies vormden op den duur een rijke, met zichzelf tevreden en gesloten regentenkaste die de baantjes onderling verdeelde. Het was te goed gegaan. De luiken naar de rest van de wereld gingen letterlijk dicht. De toenemende concurrentie door vooral Engeland was onvoldoende prikkel om de boel weer in beweging te brengen. Men verzuumde te innoveren en nieuwe mogelijkheden te zoeken. In plaats daarvan werd geld belegd in aandelen, obligaties en leningen. Handel en nijverheid gingen langzaam ten onder. Dit ging niet met een grote

knal. Het was eerder een sluipend proces van economische verstarring. Genoegzaam gezeten op hun zakken vol geld in decadente buitenplaatsen aan de Vecht sloot men de ogen voor het feit dat de economieën van andere landen veel harder groeiden dan die van de Republiek. In 1795 werd de kwijnende Republiek uit haar lijden verlost door de Franse inval. Het zou tot na 1945 duren voordat Nederland de economische neergang echt te boven kwam.

HEDENDAAGSE REGENTEN

Wat premier Balkenende bedoelde toen hij zo gloedvol sprak over de VOC laat zich makkelijk raden. Maar hij is de lessen over de teloorgang van de door hem zo bewonderde VOC en de Gouden Eeuw kennelijk vergeten met zijn verkiezingsbelofte niets meer te veranderen. Nog erger is dat het kabinet zijn verkiezingsbelofte ook echt lijkt uit te voeren. *Never mind* dat de rest van de wereld – ik hoef China, India, Brazilië maar te noemen – al jaren bezig is economische groeicijfers te realiseren waarvan wij alleen maar kunnen dromen. In plaats van ambitie om de wereld te veroveren, innovatie aan te moedigen en de luiken open te gooien, verliest dit kabinet zich in triviale onbenulligheden als het verbieden van de gloeilamp, het aanpakken van muziekkorpsen en het verhogen van onzinnige belastingen als de vliegtax. Door alles ‘samen’ te doen met het maatschappelijk middenveld dreigt het kabinet de gevangene te worden van hedendaagse regenten die er vooral op uit zijn oude, gevestigde belangen te verdedigen. De flexibilisering van de arbeidsmarkt blijft uit, de sociale stelsels onaangetaast, verdere modernisering van de gezondheidszorg en de huurmarkt wordt op de lange baan geschoven, de openbaar vervoermarkt in de grote steden weer dichtgegooid en de vergrijzing niet aangepakt. Fysiek loopt Nederland muurvast in regeltjes en files. Het innovatieplatform is een

regentenclub gericht op het binnenharken van subsidies in plaats van het concreet omver hakken van barrières voor ondernemerschap in het midden- en kleinbedrijf. Hoe we een Nederlandse universiteit bij de top 10 van de wereld krijgen blijft onduidelijk.

REGENTEN AAN DE POLDERTAFEL

Ook het grote bedrijfsleven vertoont regenteske trekjes. De topman van ABN/AMRO steekt 20 miljoen in zijn zak zodra hij zijn bank verkoopt. Geen probleem met die 20 miljoen, het is hem van harte gegund, maar wat mij betreft alleen als hij van zijn bank de grootste en beste van Europa maakt! Met dank aan de commissarissen. De code Tabaksblatt gaat kennelijk nog niet ver genoeg. Het Rotterdamse Havenbedrijf zou moord en brand moeten schreeuwen dat de Tweede Maasvlakte er nog niet ligt, en de transportroutes van Rotterdam naar het achterland volledig vast lopen. Maar liever kiest men ervoor het via de poldertafels 'onder mekaar' op te lossen. Bang om ook maar iemand publiekelijk voor het hoofd te stoten. Intussen is Rotterdam niet alleen al lang haar positie als grootste wereldhaven kwijt, maar verliest het ook razendsnel terrein aan directe concurrenten als Hamburg, Bremen en Antwerpen. Een Milieueffectrapportage van 6.200 (!) pagina's moet worden geproduceerd uit angst dat de regenteske milieu-onderzoeksfetisjisten van de Raad van State wederom verhinderen dat de Tweede Maasvlakte wordt aangelegd. Op verzoek van clubs die niemand vertegenwoordigen natuurlijk. Zoals Milieudefensie niemand vertegenwoordigde bij hun geslaagde beroep tegen de verbreding van de A4 bij Leiderdorp.

Waar Europa zich onledig houdt met het formuleren van onhaalbare maar politiek correcte doelstellingen als 20% minder CO₂-uitstoot in 2020, doet Nederland er nog een schepje bovenop (30% minder) en Rotterdam daar nog weer een schepje bovenop. Gedwee holt Nederland in overtreffende trap achter Clinton en Gore aan. Om ongetwijfeld over een jaar of acht tot de conclusie te komen dat de doelstellingen niet (kunnen) worden gehaald. Eenzelfde lot als de Lissabondoelstellingen ligt in het verschiet. Maar resultaten doen er immers niet toe, zolang de bedoelingen maar zuiver zijn.

DECADENTIE: VOC REVISITED

Het vorige kabinet mocht 'met de rug naar de samenleving' staan, het huidige staat 'met de rug naar de toekomst'. Een vergelijking met de Republiek in haar nadagen dringt zich op. De wereld verandert snel, maar wij hoeven niet meer. Symboolpolitiek en goede bedoelingen verdringen gezonde ambitie. 'Prestatie' en 'concurrentie' zijn vieze woorden geworden. Veel publicitair geweld maskeert het totale gebrek aan een inhoudelijke agenda. 'Zeer verfiynd', maar 'inhoudelijk krachteloos' zoals Van Dale 'decadent' omschrijft. De pracht en praal van de Vechtse buitenhuizen maskeerden in hun tijd hetzelfde geleidelijke verval als de glossy kabinetsfolders en de glitterende persconferenties op het gazon van het Catshuis nu. *VOC revisited!* Of zou Balkenende dat toch wel hebben bedoeld?

Drs. P. de Krom heeft voor de VVD zitting in de Tweede Kamer en is lid van de redactie Liberaal Reveil.

WACHT OP ONZE DADEN

FLEUR DE BEAUFORT

Het is een steeds terugkerend probleem, fractieleiders die de leden van hun fractie de mond willen snoeren. Met een beroep op het belang van eenheid in de partij wordt door middel van fractiediscipline een eind gemaakt aan interne meningsverschillen in een fractie. In vrijwel alle partijen, zowel ter linker als ter rechterzijde van het politieke spectrum vertonen fractievoorzitters deze neiging. De auteur is van mening dat een dergelijke beperking van de vrijheid van kamerleden in strijd is met de grondwet. Voor liberalen druist de fractietucht bovendien regelrecht in tegen de eigen beginselen van individuele vrijheid en eigen verantwoordelijkheid.

In 1922 werd het 'het comité voor de verkiezing van onafhankelijke kamerleden' in het leven geroepen. Enkele ontevreden ex-leden van de Vrijzinnig Democratische Bond (VDB) vonden hierin een tijdelijk onderkomen. De doelstelling van het comité was de verkiezing van Kamerleden die het regeringsbeleid naar eigen inzicht en geweten zouden beoordelen. Het comité kan gezien worden als een staatkundig-liberale reactie op de toenemende dominantie van al te strak georganiseerde politieke partijen. Voormalig VDB-kamerlid E.A. van Beresteyn werd, nadat hij herhaaldelijk in conflict was geraakt met de VDB-leiding¹, lid van het comité en stelde zich als onafhankelijk kamerlid verkiesbaar. Dagblad *Het Vaderland*, voorheen gelieerd aan de Liberale Unie, zag in het conflict tussen Van Beresteyn en de VDB een waarschuwing aan alle vrijzinnigen om zich te verzetten tegen het 'politiek Tsarisme' en de almacht van de partijbonzen. Daar waar binnen de fractie van de Liberale Unie spreken en stemvrijheid had geheerst, regeerde Marchant in de VDB-fractie als een 'Iwan de Verschrikkelijke'.²

Het hierboven geschetste conflict tussen enerzijds

een naar eenheid strevende politieke partij en anderzijds een naar onafhankelijkheid strevend kamerlid speelt tot op de dag van vandaag, getuige de opkomst – en vaak ook snelle ondergang – van eenmansfracties als gevolg van afscheidingen. Volgens onze huidige grondwet stemmen de leden van de Staten-Generaal zonder last. Dat wil zeggen dat zij op geen enkele wijze gedwongen mogen worden om tegen hun zin een stem uit te brengen. De strenge fractietucht die over het algemeen op het Binnenhof heerst is hiermee volstrekt in tegenspraak.

Reeds in 1883 constateerde de liberale staatsrechtgeleerde J.T. Buys dat 'De kiezer die door lastgeving zijn vertegenwoordiger tracht te binden, [de Grondwet schendt.] Immers door die lastgeving tracht hij zich meester te maken van eene macht, welke de Grondwet niet aan hem maar aan anderen heeft opgedragen.'³ Tegenwoordig zouden we echter in bovengenoemd citaat de kiezer beter kunnen vervangen door 'de partij'. Politieke partijen trachten immers hun kamerleden aan zich te binden door middel van uitvoerige verkiezingsprogramma's en een rigide fractiediscipline.

Bij de constitutie van de Nederlandse eenheidsstaat werd het gebod van last en ruggespraak vervangen door een *verbod* op last en ruggespraak. Het gebod was voortgekomen uit al te onafhankelijk gedrag van de gewestelijke afgevaardigden in de Staten-Generaal, waardoor de gewestelijke soevereiniteit in het gedrang kwam. Met de vestiging van de Bataafse Republiek verdween de soevereiniteit van de provincies en dienden de Staten-Generaal gezamenlijk het algemeen belang te vertegenwoordigen. Het gebod op last en ruggespraak, waardoor de besluitvorming in de Staten-Generaal toch al onnodig vertraagd werd, veranderde in een verbod.⁴

Het verbod op last is tot op heden gehandhaafd in onze grondwet. In de politieke praktijk blijkt er echter steeds in strijd met dit grondwetsartikel gehandeld te

worden, doordat partijen van hun kamerleden loyaliteit aan het verkiezings- en partijprogramma verwachten. VVD-fractievoorzitter Mark Rutte sprak zich in een interview in *Liberaal Reveil* uit voor fractiediscipline. 'de fractieleden [kunnen] in de aanloop naar de standpuntbepaling inhoudelijk in debat gaan en zo invloed uitoefenen op het uiteindelijke fractiestandpunt. Het is een kwestie van tijd, er zijn verschillende fases waarin voldoende ruimte is voor debat en verdeeldheid. Uiteindelijk komt daar dan een visie uit naar voren en vanaf dat moment moet er eenheid zijn. Vanaf dat moment wegen, in het kader van de machtsvorming van de partij en het zijn van een machtsfactor in het parlement, de eenheid en de effecten daarvan zwaarder dan het hebben van een eigen idee'.⁵ Moeten we hieruit concluderen dat het artikel net zo goed geschrappt kan worden uit de grondwet? Of moet juist de door de partijen gehanteerde fractiediscipline eens aangepakt worden als zijnde in strijd met de grondwet?

LIBERALE THEORIE VAN DE REPRESENTATIEVE DEMOCRATIE

De bij ons constitutioneel verankerde vertegenwoordiging vertoont grote gelijkenis met de liberale theorie van de representatieve democratie zoals deze is geformuleerd door de Engelse Whig-politicus Edmund Burke. Burke werd in 1774, als onbekende kandidaat, gekozen tot parlementslid voor Bristol. Na zijn verkiezing hield hij een beroemd geworden rede waarin hij zijn visie over de relatie tussen kiezer en gekozene uit de doeken doet. Hierbij komen twee aspecten van de vertegenwoordiging aan de orde. Ten eerste de vraag wie of wat er vertegenwoordigd moet worden en vervolgens de vraag hoe dat dan dient te geschieden.

Volksvertegenwoordigers zouden volgens Burke het algemeen belang moeten behartigen. Het parlement is, aldus Burke, dan ook géén, 'congress of ambassadors from different and hostile interests, which interests each must maintain, as an agent and advocate, against other agents and advocates; but Parliament is a deliberative assembly of one nation, with one interest, that of the whole – where not local purposes, not local prejudices, ought to guide, but the general good, resulting from the general reason of the whole. You choose a member; indeed; but when you have chosen him, he is not member of Bristol, but he is a Member of Parliament.'⁶

De tweede vraag beantwoordt Burke, in reactie op zijn collega-afgevaardigde voor Bristol, die van mening is dat er een dwingende autoriteit van de meegegeven instructies uitgaat, als volgt. 'Certainly, Gentleman, it ought to be the happiness and glory of a representative to live in the strictest union, the closest correspondence, and the most unreserved communication with his constituents. Their wishes ought to have great weight with him; their opinion high respect; their business unremitted attention. It is his duty to sacrifice his repose, *his pleasure, his satisfaction, to theirs*, – and above all, ever, and in all cases, to prefer their interest to his own. But his unbiased opinion, his mature judgement, his enlightened conscience, he ought not to sacrifice to you, to any man, or to any set of men living. These he does not derive from your pleasure, – no, nor from the law and the Constitution. They are a trust from Providence, for the abuse of which he is deeply answerable. Your representative owes you, not his industry only, but his judgement; and he betrays, instead of serving you, if he sacrifices it to your opinion.'⁷

Het is wat Burke betreft niet zo dat kiezers nooit hun mening aan de gekozene zouden mogen doorgeven, integendeel iedereen heeft het recht om geheel vrijblijvend zijn mening geven. 'But *authoritative instructions, mandates issued, which the member is bound blindly and implicitly to obey, to vote, and to argue for, though contrary to the clearest conviction of his judgement and conscience, – these are things utterly unknown to the laws of this land, and which arise from a fundamental mistake of the whole order and tenor of our Constitution*'.⁸

In de theorie van Burke, welke ook wel bekend werd als de theorie van het vrije mandaat, gaat de macht en niet de wil van de vertegenwoordigde over op de vertegenwoordiger. Deze krijgt dus een volmacht en geen opdracht. Hiertegenover staat de theorie van het imperatieve mandaat waar de vertegenwoordigers lasthebbers van hun kiezers zijn. Zij krijgen het subjectieve recht om dat deel van de soevereiniteit, dat aan hun kiezers toebehoort, onder hun controle uit te oefenen.⁹ In onze grondwet zijn beide aspecten die Burke verwoordt aanwezig. Artikel 50 bepaalt dat de Staten-Generaal het gehele Nederlandse volk vertegenwoordigen en artikel 67, lid 3 schrijft de vertegenwoordigers voor om zonder last te stemmen.

OPKOMST EN INVLOED POLITIEKE PARTIJEN

In de tijd dat Burke zijn visie op de relatie tussen kiezer en gekozene gaf bestonden er nog geen politieke partijen. Toen deze eind negentiende eeuw opkwamen veranderde de politieke representatie in de praktijk aanzienlijk. De politieke partijen hebben zich in de loop der tijd als het ware tussen kiezer en gekozene in gepositioneerd. De gekozene is voor zijn kandidaatstelling en uiteindelijke verkiezing in grote mate afhankelijk van zijn partij. Deze beperkt de onafhankelijkheid van de vertegenwoordigers door de hiërarchische organisatie, de gedetailleerde verkiezings- en partijprogramma's en de strikt geformuleerde regeerakkoorden. Deze ontwikkeling heeft constitutioneel geen navolging gevonden, waardoor de partijen feitelijk in strijd met de grondwet handelen.

Uit het in 2006 gehouden onderzoek onder de leden van de beide Kamers der Staten-Generaal naar het functioneren van de democratie bleek duidelijk de dominante positie van de politieke partijen. Een meerderheid (58 procent) van de Tweede Kamerleden ziet zich in 2006 in de eerste plaats als vertegenwoordiger van de kiezers van de eigen partij. Een minderheid (39 procent) van de kamerleden beschouwt zich als vertegenwoordiger van alle kiezers en handelt daarmee conform het voorschrift van artikel 50 Gw. Vooral ter linkerzijde zien kamerleden zich primair als vertegenwoordigers van de eigen kiezers (70 procent van de PvdA-kamerleden en 100 procent bij GroenLinks), in tegenstelling tot de kamerleden ter rechterzijde. Met name onder VVD-kamerleden (71 procent) blijkt de theorie van Burke op dit punt aanhang te vinden.¹⁰

Artikel 67 lid 3 lijkt bij de Nederlandse vertegenwoordigers niet in veel betere handen. Bijna de helft van de kamerleden (49 procent) ziet zichzelf in eerste instantie als gevolmachtigde, terwijl 19 procent zichzelf als lasthebber ziet. De overige 32 procent antwoordt ontwijkend dat het er vanaf hangt. Ook hier blijkt dat de VVD-kamerleden in meerderheid (75 procent) hun taak conform de letter van de grondwet menen te moeten uitvoeren, terwijl dat percentage bij de overige partijen beduidend lager ligt.¹¹

Zijn nu de politieke partijen een belemmering voor de liberale theorie van de representatieve democratie of kunnen beide samengaan? In het parlement komen de

door het volk gekozen vertegenwoordigers bijeen om door uitwisseling van argumenten tot een rationele oplossing te komen voor de voorgelegde politieke vraagstukken. Deze oplossing komt niet voort uit de opvatting van de kiezers maar uit redelijk parlementair overleg. Hierbij weerspiegelen de leden van het parlement door hun verschillende overtuigingen de diversiteit aan opvattingen die onder het volk leven. In het parlementair debat spelen de diverse overtuigingen ook een rol, zij kunnen niet worden uitgeschakeld, maar worden meegenomen in de zoektocht naar het algemeen belang.

Het dienen van het algemeen belang is volgens de staatsrechtgeleerde Buys dé taak van de vertegenwoordiging. 'Voor vertegenwoordiging van bijzondere belangen is nu niet alleen geen plaats meer, maar het ter zijde stellen van die belangen *conditio sine qua non* van haar bestaan. [...] Al die verschillende inzichten in hunne bonte verscheidenheid in één brandpunt samen te voegen, opdat zij daar, onderling strijdende over de beste middelen om het door allen gewilde doel te verwezenlijken, eindelijk den juisten weg vinden, welke naar dat doel henenleidt, ziedaar de natuurlijke roeping van de moderne volksvertegenwoordiging.'¹²

Met het vertrouwen in de rede kunnen de verschillende visies in het parlement dus wel degelijk in dienst van het algemeen belang worden gesteld. Politieke partijen met hun verschillende ideologieën vormen in principe dan ook geen belemmering voor de vertegenwoordigers om zich in te zetten voor het algemeen belang. Vertegenwoordigers kiezen zelf voor de politieke partij die het beste bij hun overtuiging past en daarom kan aan hen een beginselprogramma worden voorgelegd van waaruit zij politiek dienen te bedrijven, zonder dat dit als last voor de vertegenwoordigers ervaren wordt.

Een verkiezingsprogramma op hoofdlijnen kan ook voor de verkiezingen reeds aan de fractieleden worden voorgelegd. Zij kunnen dan kijken of zij de punten in grote lijnen onderschrijven en zich dus verkiesbaar willen stellen voor de desbetreffende partij. Ook hierbij moet het, anders dan het kamerlid dat in 1990 tijdens de enquête meende dat 'een kamerlid dat gekozen is om een bepaald verkiezingsprogramma, dat programma moet zien als een contract met zijn leden, zijn kiezers'¹³, steeds mogelijk blijven om op bepaalde punten van het program-

ma af te wijken. Kiezers bepalen hun stem doorgaans niet alleen op basis van het verkiezingsprogramma, bovendien zullen kiezers het nooit met alle punten uit een programma eens zijn. Zo is het heel wel denkbaar dat een kiezer zijn stem uitbrengt op een kamerlid op basis van bepaalde in het verleden ingenomen standpunten. Indien op dat punt het verkiezingsprogramma afwijkt zou een kamerlid zijn mening volledig moeten herzien als gevolg van de fractiediscipline en komt bovendien de kiezer bedrogen uit.

Op dezelfde wijze kunnen gedetailleerde regeerakkoorden de onafhankelijkheid van kamerleden aantasten omdat van de regeringsfracties vaak verwacht wordt dat zij het regeerakkoord volledig steunen. Hierdoor wordt echter het afzonderlijke fractielid in zijn vrije meningsvorming belemmerd. Daarenboven worden regeerakkoorden pas vastgesteld nadat een vertegenwoordiger gekozen is in de Kamer. Het is doorgaans denkbaar dat dit kamerlid standpunten uit het regeerakkoord moet onderschrijven waar hij tot dat moment altijd openlijk tegen was. Wederom komt de kiezer dan bedrogen uit. Bovendien is het de taak van het parlement om de regering te controleren. Deze controlerende functie wordt, althans voor de regeringsfracties, volledig onmogelijk gemaakt door de dichtgetimmerde regeerakkoorden.

De afhankelijkheidsrelatie tussen kamerlid en partij kan ook een belemmering vormen voor het goed functioneren van de liberale theorie van de representatieve democratie. Met name het feit dat vertegenwoordigers nu voor hun herverkiezing afhankelijk zijn van de partij leidt ertoe dat zij eerder geneigd zullen zijn zich te binden aan de fractiediscipline. Dit kan opgeheven worden door kandidatenlijsten op een andere wijze samen te stellen. Op dit moment is het zo dat het hoofdbestuur van een partij de kandidatenlijst samenstelt, waarbij aan de leden soms een beperkte invloed wordt gegund, die echter zelden doorslaggevend is. Indien nu de partij een kandidatenlijst op alfabetische volgorde aan de kiezers voorlegt, waarbij alle zittende kamerleden die dat wensen een plaats krijgen, naast enkele nieuwe kandidaten, verdwijnt voor de herverkiezing van kamerleden hun grote afhankelijkheid van de partij. Zij zullen zich gedurende hun ambtstermijn onafhankelijk durven opstellen, zonder angstig te hoeven zijn voor hun eventuele herver-

kiezing. De partij verliest hiermee haar machtsmiddel waarmee zij de vertegenwoordigers aan zich kan binden.

Kamerleden mogen ook niet gedwongen worden door partijen om bij onenigheid hun zetel aan de partij terug te geven. Het argument dat dit zetelroof zou zijn, zoals bijvoorbeeld in 1998 gesteld werd in het geval van Jacques de Milliano, die na zijn botsing met de CDA-fractie over het asielbeleid niet direct zijn zetel wilde opgeven, is niet valide.¹⁴ Geheel in de geest van artikel 67 lid 3 behoort een kamerzetel immers niet aan de partij toe maar aan de vertegenwoordiger. Om politieke partijen niet helemaal buiten spel te zetten kan hierbij wel een verschil gemaakt worden tussen kamerleden die met voorkeursstemmen een zetel gehaald hebben en kamerleden die zelfs de drempel van een kwart van de kiesdeler niet haalden en daardoor hun zetel inderdaad aan de partij danken.¹⁵ Deze kamerleden zouden hun zetel dan moeten inleveren indien zij er zelf voor kiezen de partij te verlaten.

De artikelen 50 en 67 uit onze grondwet blijken van groot belang voor een goede vertegenwoordiging van het algemeen belang. Daarbij zijn politieke partijen als zodanig zeker geen belemmering voor het goed functioneren van de liberale theorie van de representatieve democratie. Belemmerend werken echter wel de door de partijen gehanteerde strikte verkiezingsprogramma's, fractiediscipline, stemdwang en de afhankelijkheidsrelatie tussen kamerlid en partij.

LIBERALE FRACTIEDISCIPLINE

Blijkens de Parlementsenquête uit 2006 waren het met name liberalen die zich niet in eerste instantie als vertegenwoordigers van de kiezers van de eigen partij zien, maar in eerste instantie als representant van alle kiezers. Een kijkje in de liberale geschiedenis toont aan dat dit geen toeval is. Het behouden van een zo groot mogelijke zelfstandigheid van oordeelsvorming was toongevend voor het klassiek negentiende-eeuwse beeld van het ambt van vertegenwoordiger. De liberalen bleven achter bij de ontwikkeling van politieke partijen met strak geleide fracties en stemdiscipline. Zij voelden zich meer thuis bij de kamerclubs, tamelijk losse verbanden van gelijkgezinden in de Kamer.

Toen het hoofdbestuur van de Liberale Unie in 1896

een poging deed om van de kandidaten te eisen dat zij een Hervormingsprogram zouden onderschrijven en de urgentie van zeven sociale maatregelen 'met volle overtuiging' erkenden, leidde dit tot afscheidingen en felle discussies over de handelwijze van het uniebestuur. 83 liberalen deden als reactie hierop een oproep tot aaneensluiting. Zij waren van mening dat 'het liberalisme ruim genoeg [is] om schakeering te gedogen'.¹⁶ Niet voor niets noemde een voormalig kamerlid van de Bond van Vrije Liberalen, een groep liberalen die zich niet in de stringente Liberale Unie kon vinden, zijn kamerlidmaatschap, 'plezierig ook, omdat ik behoorde tot Vrij-Liberalen, die lieten den mensch in je vrij'.¹⁷

Het streven naar een zo groot mogelijke onafhankelijkheid past ook het beste bij de liberale ideologie. Het liberalisme gaat immers uit van de individuele vrijheid, óók van de vertegenwoordigers. Hierbij past het dat kamerleden zelf, met de liberale beginselen als basis, hun mening kunnen vormen en bij hun werkzaamheden geen belemmeringen van steminstructies ondervinden. Desalniettemin voegden ook de liberalen in het parlement, dwars tegen de grondwet en de eigen ideologie in, zich in de loop der jaren in toenemende mate naar de politieke ontwikkelingen. Zij gingen steeds strakker georganiseerde partijen vormen en accepteerden de fractiediscipline van hun fractieleiders.

De afgelopen jaren heeft de liberale partij in het Nederlandse parlement laten zien hoe ver zij wil gaan met de fractiediscipline. Twee kleurrijke en kundige fractieleden moesten het veld ruimen nadat zij zich publiekelijk in strijd met de fractielijn hadden geuit. Wrang hierbij was dat de uitingen van beide heren wel degelijk spoorde met de liberale beginselen.¹⁸ Terwijl juist deze beginselen de enige inhoudelijke toets zouden moeten zijn, die een partij hanteert bij de beoordeling van haar vertegenwoordigers. Het mag misschien niet netjes zijn om publiekelijk te dreigen met opstappen, zoals Anton van Schijndel deed, of zoals Geert Wilders, je gedane belofte om je voorlopig niet publiekelijk te uiten, direct weer te verbreken, dat is nog geen reden om goede kamerleden direct te excommuniceren.

Hiermee handelde de partij dus niet alleen in strijd met de grondwet, maar ging zij ook tegen haar eigen ideologie en historie in. Een sterke liberale partij schuwt het

debat niet en geeft haar fractieleden de ruimte om als onafhankelijke vertegenwoordigers, met inachtneming van de liberale beginselen, een eigen mening te vormen en zo het algemeen belang te dienen. Daarbij wordt het tijd dat men onder ogen ziet dat een interpretatie van de liberale beginselen tot uiteenlopende conclusies kan leiden en dus tot afwijkend stemgedrag. Indien die ruimte niet aan kamerleden gelaten wordt kan men er feitelijk voor kiezen alle zetels van een partij door één persoon te laten vertegenwoordigen, wiens stem zo zwaar telt als het aantal zetels waar de partij over beschikt. Voor de meningsvorming kunnen op de achtergrond 22 beleidsmedewerkers een discussie voeren.

'Wacht op onze daden', waren de befaamde woorden die Thorbecke in 1848 sprak tegen zijn critici in de kamer bij het aantreden van zijn eerste kabinet. Deze woorden zouden de dames en heren politici ook tegenwoordig nog kunnen bezigen, en meer moeten bezigen, naar hun kiezers en vooral naar hun politieke partijen toe in plaats van zich te laten binden door verkiezingsprogramma's, regeerakkoorden, fractiediscipline en stemdwang.

Drs. F.D. de Beaufort is wetenschappelijk medewerker bij de prof.mr. B.M. Teldersstichting en eindredacteur van Liberaal Reveil.

NOTEN

I Jhr.mr.dr. E.A. van Beresteyn had al bij zijn eerste kandidaatsstelling voor de VDB in 1913 in het district Veendam in een politieke rede aangegeven dat hij er de voorkeur aan gaf als onafhankelijk kamerlid het landsbelang te dienen, daar elk partijprogramma wel elementen bevatte die hij niet onderschreef. Desalniettemin voegde hij zich naar de tijdsgeest en werd lid van de VDB. Daar kwam hij herhaaldelijk in conflict met fractievoorzitter Marchant, die op autoritaire wijze – met 'pruisisch militaire commandeertoon' – tegenstanders van zijn koers de mond pleegde te snoeren. Naast de fractiediscipline speelde ook onenigheid rondom de kandidaatstelling een rol bij het uittreden van Beresteyn in 1922. J. Vermoolen, 'Het comité voor de verkiezing van onafhankelijke kamerleden. Jhr. Van Beresteyn en zijn strijd tegen de partijbonzen in 1922' in: *Jaarboek documentatiecentrum*

- Nederlandse Politieke Partijen 1993*, pp. 231-234.
- 2 J. Vermoolen, 'Het comité voor de verkiezing van onafhankelijke kamerleden', pp. 229-235.
  - 3 J.T. Buys, *De grondwet. Toelichting en kritiek*, Arnhem, 1883, p. 453.
  - 4 R.M.M. Kleijkers, *Stemmen zonder last. De functie van het vrije mandaat in het hedendaags staatsrecht*, Maastricht, 1993, pp. 63-66 en 99.
  - 5 P.G.C. van Schie en F.D. de Beaufort, 'De VVD, het liberalisme en Nederland. Interview met Mark Rutte', in: *Liberaal Reveil*, oktober 2006, p. 126.
  - 6 E. Burke, 'Speech to the electors of Bristol' (3 november 1774) in: E. Burke, *The works of the right and honourable Edmund Burke*, vol. II, London, 1906/1907, p. 165. De cursivering is in alle citaten overgenomen uit het origineel.
  - 7 E. Burke, 'Speech to the electors of Bristol', p. 164.
  - 8 Ibidem, p. 165.
  - 9 Kleijkers, *Stemmen zonder last*, p. 49.
  - 10 R. Andeweg en J. Thomassen, *Binnenhof van binnenuit. Tweede Kamerleden over het functioneren van de Nederlandse democratie*, 2006, p. 15.
  - 11 Ibidem, p. 16.
  - 12 Buys, *De Grondwet*, pp. 373-374.
  - 13 J.J.A. Thomassen en M.L. Zielonka-Goei, 'Het parlement als volksvertegenwoordiging' in: J.J.A. Thomassen, M.P.C.M. van Schendelen en M.L. Zielonka-Goei (red.), *De geachte afgevaardigde. Hoe kamerleden denken over het Nederlandse parlement*, Muiderberg, 1992, p. 203.
  - 14 De discussie omtrent zetelroof speelt steeds weer op als een fractielid ófwel zelf uit de fractie stapt ófwel uit de fractie gezet wordt vanwege een meningsverschil. Zo vond Kamervoorzitter Frans Weisglas dat Ali Lazrak zijn SP-zetel had moeten opgeven toen hij in 2004 uit de fractie werd gezet vanwege een meningsverschil over het terugstorten van een deel van z'n vergoeding in de partijkas. VVD-er Hans Wiegel vond het een kwestie van politiek fatsoen dat een kamerlid bij een meningsverschil zijn zetel terug zou geven aan de partij.
  - 15 Kandidaten die zelf een kwart van de kiesdeler behalen zijn sowieso verzekerd van een zetel, ondanks hun positie op de lijst. Er zijn echter ook kandidaten die geen kwart van de kiesdeler aan stemmen behalen maar op grond van hun plaats op de lijst een zetel krijgen. Deze laatste zouden dan hun zetel aan de partij moeten afstaan bij onenigheid in welke vorm dan ook.
  - 16 Geciteerd in: P.G.C. van Schie, *Vrijheidsstreven in verdrinking. Liberale partijpolitiek in Nederland 1901-1940*, Amsterdam, 2005, p. 43.
  - 17 Geciteerd in: P.G.C. van Schie, 'Nuchtere persoonlijkheden schuchter verenigd. Schets van de Bond van Vrije Liberalen (1906-1921)', in: *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 1997*, p. 91.
  - 18 Geert Wilders pleitte voor een meer rechtse koers van de VVD. Hij brengt dit in zijn tienpuntenplan in de zomer van 2004 naar voren. Daarin pleit hij onder andere voor een strikter integratiebeleid, minder regelgeving, politieke daadkracht en lef in plaats van hervormingen van het kiesstelsel, minder geld naar ontwikkelingshulp en keert hij zich tegen het Turkse lidmaatschap van de Europese Unie. Stuk voor stuk liberale stellingnames. In het geval van Van Schijndel ging het voornamelijk om toetreding van Turkije tot de Europese Unie. Hierover heerst grote verdeeldheid onder de liberalen en zowel voor- als tegenstanders kunnen hierover een liberaal standpunt innemen.

DE VRIJHEID BRIEVEN TE BEZORGEN

FRANS DE GRAAF

Hoewel de geschiedenis van marktwerkingsoperaties ons steevast heeft laten zien dat te veel overheidsinterventies een verlammeende werking op het functioneren van de markt hebben, blijft het voor de overheid moeilijk zich ook daadwerkelijk van ingrijpen te onthouden na liberaliseringsoperaties. De auteur neemt in het hiernavolgende de liberalisering van de postmarkt onder de loep en toont aan dat deze veel verder kan gaan dan de politiek denkt.

Al enige tijd woedt er een politiek debat over de mogelijke liberalisering van de postmarkt. Dat gebeurt op twee plaatsen; in Brussel worden de grote lijnen uitgezet, terwijl de nationale wetgever over de precieze invulling gaat. Hoewel op beide niveaus al parlementaire besluitvorming heeft plaatsgevonden betekent dit niet dat het politieke debat is afgesloten. Die afronding staat voor dit najaar gepland. Aan het eind van deze bijdrage zal ik nader ingaan op dit besluitvormingsproces. Eerst zal de liberalisering echter op haar (liberale) merites worden beoordeeld en zullen de voor- en tegenargumenten worden besproken.

Wat opvalt in de debatten over onderwerpen die op enigerlei wijze raken aan het – ongekend brede – begrip marktwerking, is dat termen door elkaar worden gehaald en appels probleemloos met peren worden vergeleken.

In het debat over de postsector verklaarde Sharon Gesthuizen, fractielid van de Socialistische Partij (SP) bijvoorbeeld tegen de voorgenomen liberalisering te zijn gezien de negatieve ervaringen die zijn opgedaan in de thuiszorg.¹ Bij de thuiszorg ging het om het introduceren van aanbestedingen, waarbij de (in dit geval lagere) overheid uit verschillende potentiële aanbieders de beste kiest (zoals bijvoorbeeld ook in de bussector gebeurt). De discussie in de postsector gaat om het opheffen van

een wettelijk toetredingsverbod. In de thuiszorg wordt dus de markt afgeschermd en voor private uitvoering gekozen terwijl in de postsector de vraag speelt of die 'afscherming' niet moet worden opgeheven!

Waar gaat het precies om? Tot 1994 werd de postbezorging in Nederland verzorgd door het Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie (PTT). In genoemd jaar werd het grootste deel van de PTT door de overheid verkocht en vond er dus privatisering plaats (de laatste aandelen PTT werden overigens pas eind 2006 van de hand gedaan). Afgezien van de nieuwe eigenaren veranderde er niet zoveel, de PTT bleef de enige postbezorger in Nederland. Dat kwam omdat de overheid privatiseerde maar tegelijk het toetredingsverbod in stand hield: PTT kreeg een wettelijk monopolie. In 1998 werd het voormalig staatsbedrijf opgesplitst in een telecombedrijf (KPN) en een postbezorger, de TNT Post Groep (TPG).² De TPG, sinds kort TNT genaamd, had net als de PTT het alleenrecht brieven in Nederland te bezorgen. Overigens was (en is) aan dit recht ook een plicht verbonden: in geheel Nederland moet de monopolist tegen een gereguleerd tarief onder specifieke voorwaarden brieven bezorgen.

Nu gaat het in het huidige debat over de liberaliseringsvraag. Liberaliseren is het opheffen van toetredingsbelemmeringen in een sector: de overheid heft een wettelijk monopolie op en staat andere – dan door de overheid aangewezen – partijen toe op de betreffende markt actief te zijn. Een bekend voorbeeld is de telecomsector. Vroeger kon alleen gebeld worden door gebruik te maken van de diensten van de PTT, sinds 1989 is de telecomsector stapsgewijs geliberaliseerd en kan de consument kiezen tussen verschillende aanbieders.

Feitelijk gaat het dus om de volgende vraag: moeten ondernemingen, anders dan TNT, het recht krijgen post te bezorgen die burgers en andere ondernemingen hen

aanbieden? Zo bezien lijkt het een simpel vraagstuk. Vrije toetreding tot de markt is immers een essentieel onderdeel van die markt, die liberalen (en tegenwoordig ook vele anderen) als het meest wenselijke dominante ordeningssysteem van de samenleving achten. Zelfs de wat mindere liefhebbers van de markt zouden deze liberalisering niet bezwaarlijk moeten vinden. Wat valt er immers tegen in te brengen?

De werkelijkheid is echter anders, er is de nodige weerstand tegen de voorgenomen liberalisering. Actievoerende postbodes verschijnen bij het Tweede Kamergebouw, verschillende politieke partijen (linkse én rechtse) verzetten zich tegen de plannen. Die weerstand komt kortweg van twee kanten: Enerzijds zijn er de gevestigde belangen die zich door de monopoliepositie hebben ontwikkeld maar die als gevolg van de liberalisering bedreigd worden. Anderzijds zijn er bepaalde verworven rechten die thans voor iedereen gelden maar waarvan gevreesd wordt dat die verloren gaan door de liberalisering. Zijn deze argumenten (op liberale gronden) valide?

DEELBELANGEN

De luidste protesten tegen de liberaliseringsplannen komen opvallend genoeg van twee partijen die het dikwijls niet met elkaar eens zijn: werknemers (en hun geestverwanten in het parlement) en werkgevers (hoewel het eigenlijk slechts één werkgever betreft, namelijk TNT).

De protesterende werknemers (bestaande uit het bij een vakbond aangesloten smaldeel van de TNT-werknemers) vrezen voor hun baan als gevolg van de liberalisering. Die vrees lijkt niet onterecht. TNT heeft nu een marktaandeel van 100%, en na de liberalisering zal dat percentage gaan dalen als de nieuwbakken concurrenten erin slagen een graantje mee te pikken. Natuurlijk geldt wel dat waar de banen bij de TNT verdwijnen, er bij de nieuwe postbezorgers banen bijkomen. Per saldo is het wel te verwachten dat er wat werkgelegenheid zal verdwijnen omdat de postsector door de introductie van concurrentie efficiënter zal gaan functioneren. Hoewel de individuele situatie van een werkloos geworden postbode niet gebagatelliseerd mag worden is er geen reden tot zorg. Fluctuerende werkgelegenheid in specifieke sectoren is immers een normaal verschijnsel in een

markteconomie. Ooit was de halve beroepsbevolking werkzaam in de landbouw, dankzij de automatisering is dat nu nog maar een zeer klein percentage. Dergelijke ontwikkelingen leiden echter in een vrij werkende arbeidsmarkt niet tot massale, structurele werkloosheid.

De vertegenwoordigers van de werknemers beseffen dit ook. Daarom ageren zij vooral tegen de – volgens hen – dreigende verslechtering van de arbeidsvoorwaarden als gevolg van liberalisering. Zoals de SP het stelt: de banen die verdwijnen zijn ‘goede banen’, de banen die ervoor terugkomen zijn ‘banen aan de onderkant’.³

De arbeidsvoorwaarden van werknemers in Nederland zijn het resultaat van individuele en (semi-)collectieve onderhandelingen. Maar dat resultaat moet wel voldoen aan een wettelijk kader, ter voorkoming van zaken als uitbuiting, onderbetaling en kinderarbeid. De bij dit kader horende regelingen zijn aan het eind van de negentiende eeuw ingevoerd op initiatief van liberale politici als Samuel van Houten (1837-1930) en Pieter Cort van der Linden (1846-1935) en zijn later verder uitgewerkt. Het liberale kabinet onder leiding van Nicolaas Pierson, dat ons land regeerde van 1897 tot 1901, voerde onder meer een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering in en staat bekend als het ‘ministerie van sociale rechtvaardigheid’.⁴ Deze (en andere) verworvenheden beogen ervoor te zorgen dat werknemers ergens op terug kunnen vallen op het moment dat zij buiten hun eigen schuld hun baan verliezen, dat zij rechten hebben inzake bijvoorbeeld overwerk en salaris, dat zij in georganiseerd verband met hun werkgever kunnen onderhandelen, etcetera. Als deze sociale zekerheden door de liberalisering op de tocht zouden komen te staan zouden liberalen niet werkeloos moeten toezien.

Maar natuurlijk is er van een dergelijke zorgwekkende ontwikkeling geen sprake. De postsector is en blijft een ‘gewone’ sector waarin de – internationaal bezien uitstekende – Nederlandse regelingen gelden. Toch wordt er dus gevreesd voor een verslechtering van de arbeidsvoorwaarden, *als gevolg van de liberalisering*. Dat impliceert dat er bepaalde arbeidsvoorwaarden zijn die slechts gehandhaafd kunnen worden als ook het monopolie in de postsector behouden blijft. De – blijkbaar genereuze – arbeidsvoorwaarden van een kleine groep worden echter opgebracht door een veel grotere groep, namelijk de

burgers die hoge tarieven betalen als gevolg van het wettelijk monopolie van TNT. Het is een mooi voorbeeld van wat economen 'geconcentreerde voordelen, gespreide kosten' noemen: het voordeel is duidelijk zichtbaar (gunstige arbeidsvoorwaarden voor een kleine groep) terwijl het nadeel (hogere uitgaven voor een grote groep) veel moeilijker is aan te wijzen.

De werkgever TNT is zoals gesteld ook geen voorstander van de liberalisering. Anders dan de werknemers wordt hij echter niet gesteund door zijn belangenbehartigers (de werkgeversorganisaties). De reden daarvoor is eenvoudig: andere werkgevers juichen de liberalisering wel toe: zij verwachten van de nieuwe toetreders te kunnen profiteren.

Dat TNT niet blij is met de liberalisering, is begrijpelijk. Nu heeft het postbedrijf immers de markt voor zichzelf terwijl het die na de liberalisering moet delen met concurrenten. Maar een dergelijke argumentatie is in het politieke debat niet voldoende: het belang van één onderneming weegt natuurlijk nooit op tegen de waarde van vrije toetreding en de verwachte voordelen voor alle andere ondernemingen en burgers. Vandaar dat TNT zich op het standpunt stelt vóór liberaliseren te zijn, als de omringende landen hun markten ook openstellen. Dat lijkt op het eerste gezicht een redelijk standpunt, temeer daar de verwachting is dat de belangrijkste toetreders in Nederland na liberalisering de Britse en Duitse equivalenten van TNT zullen zijn.

Toch moet het argument van de wederkerigheid (wij liberaliseren als zij het ook doen) niet te snel worden omarmd. Van een liberalisering in bijvoorbeeld Duitsland heeft de Nederlandse burger geen enkel profijt. En waarom zou een 'eenzijdige' Nederlandse liberalisering minder voordelig voor de Nederlandse markt zijn dan een 'wederzijdse'?

Het principe van een liberalisering is dat zijn effecten zich vrijwel alleen uitstrekken over het gebied dat geliberaliseerd wordt. Het succes van een liberalisering (of het uitblijven daarvan) hangt dus op geen enkele wijze samen met het al dan niet toepassen van het wederkerigheidsprincipe. Ofwel: als andere landen zo onverstandig zijn hun burgers de vruchten van concurrentie te onthouden is daarmee nog niet gezegd dat de Nederlandse staat daarom zijn burgers hetzelfde moet aandoen.

De klassiek-liberale econoom en filosoof Friedrich Hayek (Nobelprijswinnaar in 1974) werd regelmatig voor conservatief uitgemaakt. Omdat die kwalificatie hem niet beviel schreef hij eind jaren vijftig van de vorige eeuw het essay *Why I am not a conservative*.⁵ In het essay gaat Hayek in op diverse aspecten van het conservatisme. Bij de economische vraagstukken merkt hij op dat conservatieven de burgers nog wel eens de voordelen van vrijhandel onthouden uit naam van een vermeend nationaal belang. Hayek stelt dat de conservatieven hier in de socialisten een bondgenoot vinden: die vinden het 'nationaal belang' weliswaar onbelangrijk maar ageren tegen vrijhandel om de economie onder controle te houden. Beide redeneringen verschillen volgens Hayek maar bitter weinig van elkaar.⁶

Deze posities zijn duidelijk terug te vinden in het Kamerdebat over de postsector van 11 april jongstleden. De Partij voor de Vrijheid (PVV) koos in dat debat voor een conservatieve benadering en stelde dat de liberalisering slechts doorgang kon vinden als andere landen mee zouden doen: 'Onze postsector is voor toekomstige groei grotendeels afhankelijk van het buitenland.' (cursivering toegevoegd, FdG)⁷ De SP benadrukte natuurlijk de vermeend nadelige gevolgen van de liberalisering voor het personeel maar reikte de PVV nadrukkelijk de hand door te stellen dat voorkomen moet worden dat 'wij onze markt openstellen zonder dat onze bedrijven een kans krijgen in den vreemde.'⁸

De VVD-fractie koos in het debat de liberale lijn door geen absolute wederkerigheidsvoorwaarde te stellen aan liberalisering.⁹ Gelukkig maar, want zoals Frits Bolkestein in 1993 stelde: 'het "Oranjegevoel" hoort thuis in het voetbalstadion, niet op de marktplaats.'¹⁰

POST OP ELKE PLAATS

Al sinds de privatisering in 1994 heeft TNT (en de voorlopers ervan) door de staat de verplichting opgelegd gekregen overal in Nederland tegen hetzelfde tarief post te bezorgen. Tevens zijn er eisen gesteld aan het aantal brievenbussen. Dit is het principe van Universele Dienstverlening (UDV): de dienst moet overal tegen een uniform tarief beschikbaar zijn.

Aangenomen mag worden dat er inderdaad plaatsen zijn waar zesdaagse postbezorging niet rendabel is, in zeer afgelegen gebieden bijvoorbeeld. De postbezorging

daar wordt betaald van de winst die geboekt wordt in de gebieden waar de postbezorging wél rendeert. Dit mechanisme wordt onder meer toegepast in de watersector, energiesector en delen van telecomsector.

Het is een misvatting te denken dat UDV onverenigbaar is met liberalisering. In de telecomsector is er (redelijk) vrije concurrentie én een verplichting tot het leveren van bepaalde diensten (vaste telefonie bijvoorbeeld) tegen een uniform tarief. Vaak is het dan zo dat één partij wordt aangewezen tot het leveren van deze diensten, terwijl alle aanbieders moeten meebetalen aan de onrendabele dienst.¹¹

Een door de overheid ingestelde bezorgplicht is een flinke inbreuk op het vrijemarktprincipe dat behelst dat niet van bovenaf wordt bepaald waar, wanneer, welke dienst tegen welke voorwaarden wordt aangeboden. Bovendien is het een soort opgelegde solidariteit: verzenders van rendabel te bezorgen brieven worden verplicht mee te betalen aan 'verliesgevende' post. Het instellen van een Universele Dienstverlening gaat onherroepelijk gepaard met prijsregulering. Ware dat niet het geval, kan de dienstverlener de prijzen voor onrendabele gebieden dusdanig hoog stellen dat de vraag verdwijnt.¹² Dit impliceert wel dat UDV gepaard gaat met het schenden van één der belangrijkste principes van de vrije markt: de vrije prijsvorming.

De uitvoering van een dergelijke bezorgplicht is bovendien lastig en kostbaar. De uitvoerende partij (aangenomen mag worden dat dit TNT blijft) gaat de kosten van de onrendabele bezorging 'declarenen' bij de nieuwe concurrenten. Natuurlijk kan TNT dit niet op eigen houtje doen. Daarom gaat een onafhankelijk toezichthouder (in dit geval de Onafhankelijke Post en Telecomautoriteit; de OPTA) die kosten berekenen en 'verdelen' over de verschillende aanbieders. Het berekenen van de kosten die bij een dienst horen is echter makkelijker gezegd dan gedaan;¹³ het is kostbaar en brengt veel bureaucratie met zich mee.

Desondanks is het voorstelbaar dat ook liberalen in uitzonderlijke situaties de politieke keuze maken voor Universele Dienstverlening. Dat kan door te stellen dat het kunnen ontvangen en verzenden van post dicht bij huis niet een (willekeurige) uitkomst is van de spontane orde van de vrije markt, maar een voorwaarde is voor het goed functioneren van die spontane orde.

Concluderend kan gesteld worden dat er geen redenen zijn om één van de basisprincipes van de vrije markt, vrije toe- en uittreding, niet van toepassing te verklaren op de postmarkt. Betoogd is dat de tegenargumenten in het huidige debat weinig liberaal hout snijden.

Blijft over de vraag of het gerechtvaardigd is dat de postbezorging een universele dienst is. Het lijkt (nu nog) een brug te ver van dit principe af te stappen. Wel zou dan duidelijk moeten worden gemaakt welk deel van de postbezorging onrendabel is en wat dit de consument (jaarlijks) kost.

Of toepassing van het UDV-principe in zijn huidige vorm ook op termijn houdbaar is, is vers twee. Al jaren is er namelijk sprake van afnemende postvolumes als gevolg van de opkomst van elektronische communicatiemiddelen. Niet uit te sluiten valt dat de gewone brief hetzelfde lot zal ondergaan als het telegram. Bij een verdere afname moet de vraag gesteld worden of het nog wel gerechtvaardigd is dat 'rendabele' brieven moeten meebetalen voor 'verliesgevende' post. Een herdefiniëring van de universele dienst ligt dan voor de hand.

DE POLITIEKE BESLUITVORMING

Zoals ik aan het begin van dit artikel al aanstipte nadert het politieke debat zijn afronding. Op nationaal niveau is de uitkomst niet rooskleurig. Het lijkt er namelijk op dat het kabinet door de knieën is gegaan voor de gevestigde belangen. De liberalisering gaat weliswaar door maar wordt dusdanig aan banden gelegd dat van echte marktwerking nauwelijks sprake is. Zo móeten nieuwe toetreders – op aandringen van de Partij van de Arbeid – in onderhandeling met de 'sociale partners' (lees: de vakbonden). Mochten die onderhandelingen op niets uitlopen gaat de overheid 'sectoraal ingrijpen'.¹⁴ De vertegenwoordigers van een klein deelbelang hebben zo een enorme machtspositie verworven. Komende maanden moet blijken hoe die onderhandelingen hebben uitgepakt.

Van de Europese Unie – die het ooit als haar belangrijkste taak zag een interne markt te realiseren – kunnen we wat dit betreft ook niet al te veel heil verwachten. Het Europees Parlement besloot juli jongstleden dat liberalisering pas vanaf 2012 verplicht is (al heeft onder meer Griekenland nu al twee jaar uitstel bedongen). Bovendien biedt het compromis waarmee het parlement instemde

(de Europese VVD-fractie stemde overigens tegen) alle ruimte aan de lidstaten om concurrentiebeperkende maatregelen te nemen. De Europese Raad van ministers voor transport en telecommunicatie buigt zich dit najaar over de tekst. Maar ook daar moet gezien de protectionistische geluiden die in Duitsland en – de machtswisseling ten spijt – Frankrijk te horen zijn niet veel goeds van worden verwacht.

Een belangrijke les van de marktwerkingsoperaties van de afgelopen decennia is dat die slechts succesvol zijn als de overheid zich daadwerkelijk en geloofwaardig terugtrekt. Als zij de markt echter teveel aan banden legt, of voortdurend met interventie dreigt, heeft dat een verlamme werking. De geplande inkapseling van de postmarkt zal de effecten van de liberalisering daarom waarschijnlijk negatief beïnvloeden. Critici zullen daarin het bewijs zien van marktfalen. Het is dan echter niet de markt die te kort heeft geschoten maar de overheid die – met de beste bedoelingen, maar met funeste resultaten – marktwerking onmogelijk maakte.

Drs. F. de Graaf is wetenschappelijk medewerker bij de Prof.mr. B.M.Teldersstichting.

NOTEN:

- 1 *Handelingen Tweede Kamer 2006-2007*, p. 60-3358.
- 2 TNT staat voor Thomas Nationwide Transport, een Australische postbezorger die de postafdeling van PTT in dat jaar overnam. De tweede T, van Telegrafie speelde toen al geen rol van betekenis meer.
- 3 *Handelingen Tweede Kamer 2006-2007*, p. 60-3358.
- 4 P.G.C. van Schie, *Vrijheidsstreven in verdrukking. Liberale partijpolitiek in Nederland 1901-1940*, Amsterdam, 2005, p. 29.
- 5 F.A. Hayek, *The constitution of liberty*, Chicago, 1999 [1960], pp. 397-411.
- 6 *Ibidem*, p. 405.
- 7 *Handelingen Tweede Kamer 2006-2007*, p. 60-3355.
- 8 *Ibidem*, p. 60-3359.
- 9 *Ibidem*, p. 60-3342.
- 10 Bolkestein deed deze uitspraak in een inleiding over industriepolitiek voor Het Department van de Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel. De rede is opgenomen in: F. Bolkestein, *Het heft in handen*, Amsterdam, 1995, pp. 49-57.
- 11 Zie voor een uitgebreide beschrijving van dit mechanisme: E. van Damme e.a., *Universele Dienstverlening, marktwerking ten bate van iedereen*, Tilburg, 1998.
- 12 *Ibidem*, p. 10.
- 13 Volgens sommige liberale economen is een objectieve kostprijsberekening zelfs onmogelijk omdat kosten de weerslag zijn van een per definitie subjectieve waardering van goederen. L. von Mises, *Human Action*, Chicago, 1963 [1949], p. 396.
- 14 *Handelingen Tweede Kamer 2006-2007*, p. 70-3919.

ERFENIS VAN DE VERZUIILING

POLITIEKE PARTIJEN OVER ISLAMITISCHE BASISSCHOLEN¹

EDWARD KONING

De laatste jaren laait de discussie rondom artikel 23 Grondwet, de financiële gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs, veelvuldig op onder invloed van het toenemende aantal islamitische scholen in ons land. De auteur geeft een historisch overzicht van de ontwikkelingen rondom artikel 23 en bespreekt de meningen van de verschillende politieke partijen in het huidige debat. Zijn de dagen van het artikel geteld of is er nog altijd een meerderheid voor de gelijkshakeling?

Het is de basis van een oud VVD-dilemma, artikel 23 Grondwet, waarin in 1917 onder meer de subsidiëring van het bijzonder onderwijs is vastgelegd. Sindsdien wordt er binnen de liberale partij geruzied over de waarde en wenselijkheid van het artikel. Dat gaat er soms stevig aan toe. Zie de confrontatie van Ayaan Hirsi Ali met Hans Wiegel eind 2005. De eerste pleitte radicaal voor afschaffing van artikel 23, terwijl Wiegel vanuit zijn toenmalige 'land van ooit' pal stond voor handhaving. Voor de jongeren van de ChristenUnie was dat laatste voldoende reden om Wiegel begin 2006 te bekronen tot Heiden van het Jaar, een complimentje voor een politicus van een niet-christelijke partij die zich bijzonder heeft ingezet voor het sociaal-christelijke gedachtegoed. *Liberaal Reveil* kent, in een kalmer toonzetting, eveneens regelmatig bijdragen aan het debat over de vrijheid van onderwijs. Alleen al de afgelopen drie jaar verscheen in dit blad een handvol artikelen over dit onderwerp.

De aloude discussie heeft in de loop der tijd een inhoudelijke draai gekregen. Het gaat niet meer primair over katholieke en protestantse scholen. De controverse betreft tegenwoordig bovenal de tientallen islamitische basisscholen die Nederland telt. Hoe daarover gedacht wordt, staat centraal in deze bijdrage. De verzuiling ligt weliswaar tijden achter ons, maar daarmee is het met de

erfenis van die zo bijzondere politiek-maatschappelijke constellatie kennelijk niet gedaan. Artikel 23 Grondwet was onderdeel van een omvattend compromis, waarmee negentig jaar geleden al niet iedereen gelukkig was. Hoog tijd om dat vuiltje weg te werken, zullen velen denken. Nadere analyse van de partijprogramma's maakt echter duidelijk dat de kans dat het artikel zijn eeuwfeest haalt meer dan aanzienlijk is.

VAN GROTE PACIFICATIE TOT ISLAMITISCHE SCHOLEN

Volgens de politicologen Andeweg en Irwin is het vreedzaam samenleven van minderheden 'zonder twijfel het belangrijkste kenmerk van de Nederlandse politiek'.² De bekendste manifestatie daarvan is het verzuilde systeem van de periode tussen, als we het op jaartallen vastpinnen, 1917 en 1967. Gedurende een halve eeuw leefden verschillende minderheden (in het bijzonder katholieken en protestanten) in min of meer geïsoleerde subculturen. Zoals gezegd, is veertig jaar later de erfenis van die periode nog altijd zichtbaar. De casus van islamitische basisscholen is in dit verband bijzonder interessant, omdat de islamitische minderheid van alle 'nieuwe' minderheden verreweg de meeste aandacht krijgt maar vooral omdat de verzuiling juist bedoeld was om mensen met verschillende religieuze overtuigingen te accommoderen. Bovendien was het onderwijsbeleid één van de bouwstenen van het verzuilde systeem. Naar het woord van Piet de Rooy was, toen besloten was tot staatsfinanciering van bijzonder onderwijs, 'de rekrutering van de zuilen in principe vrijwel voltooid'.³

Op het gebied van minderhedenbeleid zijn er grofweg twee ideaaltypen te onderscheiden: pluralisme en assimilatie. De pluralistische weg biedt minderheden zoveel mogelijk ruimte hun eigen cultuur te bewaren en moedigt hen dan ook aan eigen instituties en organisaties

op te richten. De logica van assimilatie, aan de andere kant, dicteert dat minderheden zich aanpassen aan het culturele en institutionele systeem van de meerderheid.⁴ De oplossing van de verzuiling was evident pluralistisch: katholieke en protestante groeperingen bemoeiden zich niet of nauwelijks met elkaar en andere onderscheiden bevolkingssegmenten en ondervonden aldus geen enkele externe druk om iets van hun cultuur op te geven.

Eén van de voornaamste groepsrechten is tijdens de Grote Pacificatie van 1917 gerealiseerd. Aan het begin van de twintigste eeuw werd de Nederlandse politiek gekenmerkt door scherpe tegenstellingen tussen (met name) confessionelen enerzijds en socialisten en liberalen anderzijds. Cort van der Linden sprak van 'een wig' in het Nederlandse volksleven, gevormd door een (te) ver doorgevoerde schoolstrijd. De tijdbom werd gedemonstreerd door beide kampen enigszins tegemoet te komen: de socialisten en liberalen kregen het universeel (mannen)kiesrecht en het kiesstelsel van evenredige vertegenwoordiging, terwijl er voor de confessionelen de in die kringen beoogde financiële gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs was. Dat laatste betekende concreet een toevoeging van drie leden aan artikel 23 van de Grondwet. Lid 23.7 is daarvan het belangrijkste: 'het bijzonder algemeen vormend lager onderwijs, dat aan de bij de wet te stellen voorwaarden voldoet, wordt naar dezelfde maatstaf als het bijzonder onderwijs uit de openbare kas bekostigd'. Met de grondwetswijziging is de zogenoemde leer van de drie vrijheden ingeluid. Elke groep die dat wil heeft sinds 1917 de vrijheid van richting, inrichting en oprichting van een onderwijsinstelling. En, onder enkele voorwaarden: de staat betaalt.

Zo is de specifieke subsidiëring van het bijzonder onderwijs nadrukkelijk tot stand gekomen als onderdeel van een brede afspraak tussen twee partijen, een compromis met als hoofddoel dreigende destabilisatie het hoofd te bieden. Niemand heeft kunnen vermoeden dat, vele decennia later, de bewuste constructie zou worden herontdekt door immigranten om ruimte te bedingen voor hun scholen op religieuze grondslag. Al sinds 1981 ondernamen islamitische groeperingen pogingen om een basisschool op te richten. De eerste succesvolle poging was in 1988. Daarna ging het vlotjes en zijn in een rap

tempo nieuwe scholen geopend: in 1989 waren er 6, in 1991 21, in 1996 29 en in 2007 telt Nederland 44 islamitische basisscholen.

Ook in andere opzichten is de pluralistische traditie van de verzuiling trouwens terug te vinden in het immigratie- en integratiebeleid. Vanaf het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw, toen Nederland eindelijk begon in te zien dat de kwalificatie 'gastarbeiders' een pijnlijke vorm van zelfbedrog was en men vervolgens een enigszins coherent minderhedenbeleid ontwikkelde, kiezen beleidsmakers eerder voor emancipatie dan voor assimilatie. In een van de eerste beleidsdocumenten, het *Beleidsplan culturele minderheden in het onderwijs* van 1981, werd dan ook benadrukt dat minderheden in staat moesten worden gesteld de eigen culturele achtergrond te bewaren. Een belangrijk aspect was de codificatie van het zogenoemde Onderwijs in Eigen Taal en Cultuur, later (1995) politiek correct herdoopt in *Onderwijs in Allochtone Levende Talen* omdat de eerdere term de achterstandspositie van etnische minderheden zou benadrukken. In de praktijk maakten voornamelijk Marokkaanse en Turkse immigranten van deze faciliteit gebruik: in 1990 genoten 71 procent van de Marokkaanse en 82 procent van de Turkse immigranten van OETC, vergeleken met 36 procent van de Molukse immigranten.⁵

Het Nederlandse minderhedenbeleid is, kortom, traditiegetrouw pluralistisch. Nog steeds lijkt deze traditie zich te manifesteren. In vergelijkend onderzoek komt Nederland steevast als minder assimilatief uit de bus dan andere westerse democratieën, zoals Duitsland en Frankrijk.⁶ Dit betekent natuurlijk niet dat die pluralistische traditie door iedereen van harte wordt omarmd en gesteund. De vraag of het huidige beleid moet bouwen op de gevestigde traditie of daar juist mee zou moeten breken, is onderwerp van politiek debat en politieke strijd. Precies dat maakt het relevant om te bezien of en in hoeverre politieke partijen zich tegen verzuilde instituties, in het bijzonder islamitische scholen, al dan niet negatief hebben uitgesproken. Koesteren zij de overlevering of menen zij dat dergelijke instituties zichzelf hebben overleefd?

POLITIEKE PARTIJEN OVER ISLAMITISCHE SCHOLEN

De eerste islamitische (basis)school zag zoals gezegd in 1988 het licht. Daarmee was deze nieuwe tak aan de toechal zo rijke en diverse onderwijsboom van Nederland een feit. Hoe reageerden politieke partijen daarop, als zij reageerden, en wat stelden zij voor eraan te doen? Wat waren de posities, bovenal in hun verkiezingsprogramma's⁷, van die partijen die sinds 1989 in de Tweede Kamer vertegenwoordigd zijn geweest?

Partijen laten zich in drie groepen indelen: partijen die tegen de oprichting van islamitische scholen zijn, partijen die voor zijn, en partijen waarvan de positie zich maar moeilijk laat achterhalen. Laten we beginnen met de tegenstanders. Hier komen we de VVD tegen. Ook al zijn er binnen de VVD verschillende geluiden te horen geweest, moeten we de liberalen toch overwegend als tegenstanders beschouwen. Spraakmakende politici zijn daar het meest uitgesproken in geweest. In 1991 gaf Frits Bolkestein expliciet aan tegen 'een gesegregeerde ontwikkeling in de verzuilde traditie' te zijn.⁸ Tijdens een radio-interview in 1992 zei Jan Franssen 'nogal geschokt' te zijn over de toename van het aantal islamitische scholen in Nederland. Bovendien gaf toenmalig partij-ideoloog Gerry van der List in datzelfde jaar aan de oprichting van islamitische scholen als een onwenselijke ontwikkeling te beschouwen.⁹

D66 heeft zich lange tijd niet negatief over islamitische scholen uitgelaten en leek er zelfs een actief voorstander van te zijn. In 1994 komt daar verandering in. Dan melden de sociaal-liberalen in hun programma dat 'scholen waar allochtonen en autochtonen elkaar ontmoeten' het meest wenselijk zijn. Twaalf jaar later is artikel 23 expliciet onderwerp van discussie in de strijd om het politiek leiderschap van de partij. Alexander Pechtold was voorstander en Lousewies van der Laan tegenstander van bijzonder onderwijs; Pechtold won hun onderlinge strijd. Zijn winst betekende overigens niet een hernieuwde liefde van D66 voor islamitisch onderwijs. In het meest recente programma schrijven de sociaal-liberalen dat 'het niet noodzakelijk is om artikel 23 uit de Grondwet te schrappen'. Dat is een wel heel zuinige formulering, waar niet bepaald veel enthousiasme voor islamitische scholen vanuit gaat.

Aan de linkerzijde van het spectrum heeft de SP in het minderhedenvraagstuk altijd een assimilatieve toon aan-

geslagen. In het verkiezingsprogramma van 1986 wordt gesteld dat er 'nadrukkelijk naar meer eenheid moet worden gestreefd'. In 2002 propageert de partij 'een algemene vorm van onderwijs', omdat 'scholen niet alleen leerlingen van de eigen denominatie mogen toelaten en zonedig tot algemene toegankelijkheid moeten worden gedwongen'. In hun meest recente programma (2006) roepen de socialisten op om 'verdere segregatie te voorkomen'. Steun voor islamitische scholen zou daar haaks op staan.

GroenLinks is een misschien wat verrassende partij in het kamp van de tegenstanders van islamitische scholen. De partij heeft immers expliciet aangegeven dat liberaal pluralisme de bron van inspiratie is voor haar minderhedenbeleid.¹⁰ Dit betekent echter niet dat men voorstander is van bijzonder onderwijs. Het programma van 1994 stelt dat 'het wettelijk vastgestelde duale bestel van openbaar en bijzonder onderwijs wordt afgeschaft', aangezien 'het teveel een keurslijf is dat in de ontzuilde samenleving allang niet meer past'. In het verkiezingsprogramma van 2006 pleit GroenLinks wederom voor 'modernisering' van artikel 23 van de Grondwet.

Een heel andere reden om tegen bijzonder onderwijs te zijn heeft wijlen de Lijst Pim Fortuyn, die zijn minderhedenbeleid baseert op een breed negatief oordeel over multiculturalisme. De afwijzing van islamitische scholen past in dit patroon. Om enkele voorbeelden te geven: in 2002 stelt het programma dat 'om de Nederlandse samenleving op orde te krijgen het absoluut gewenst is dat aan de immigratie maximaal weerstand wordt geboden'; in 2003 betoogt de partij dat 'in het integratieproces voor de inburgeraar de nadruk dient te liggen op zijn of haar plichten ten aanzien van de Nederlandse samenleving en minder op rechten'; en in 2006 melden de fortuynisten dat ze 'ondubbelzinnig en publiekelijk afscheid nemen van de valse doctrine van het multiculturalisme'.

Vergelijkbare denkbeelden zijn verkondigd door de Partij voor de Vrijheid, die in haar verkiezingsprogramma van 2006 schrijft dat de komende vijf jaar geen nieuwe islamitische scholen gebouwd moeten worden. In iets minder stevige bewoordingen is een vergelijkbare mening te lezen in het programma van 2003 van Leefbaar Nederland, waarin eerder assimilatie dan emancipatie wordt benadrukt. De Centrumdemocraten hebben waarschijn-

lijk de meest extreme standpunten op dit onderwerp verwoord.

De Staatskundig Gereformeerde Partij, ten slotte, is dan wel voorstander van bijzonder onderwijs, maar wil dat recht alleen voorbehouden aan gereformeerde basisscholen. Wat minderhedenbeleid betreft heeft de partij het expliciet over 'assimilatie' en spreekt zij zich in krachtige bewoordingen uit tegen de oprichting van islamitische scholen.¹¹ Als reden voor deze ongelijke behandeling draagt de partij in haar verkiezingsprogramma van 1998 aan dat het 'stichten van islamitische scholen niet bevorderlijk is voor integratie in de Nederlandse samenleving'.

In het kort formuleren bovenstaande partijen twee bezwaren tegen islamitische scholen. Ten eerste beargumenteren sommigen dat de financiering van religieus onderwijs niet past in een gesecculariseerde samenleving. Partijen als GroenLinks en de VVD zien het bijzonder onderwijs als een onacceptabele schending van de scheiding tussen kerk en staat. Meer toegespitst op islamitische scholen, zijn andere politici bang dat segregatie succesvolle integratie in de weg staat. Met name de LPF en de PVV verwachten dat immigranten alleen succesvol kunnen integreren indien zij zich zoveel mogelijk schikken in bestaande Nederlandse instituties.

Tabel I somt voor de periode 1989-2007 de partijen in de Tweede Kamer op die tegen het bestaan van islamitische scholen zijn, evenals het aantal zetels dat deze partijen bekleden. Hieruit blijkt duidelijk dat, met uitzondering van de verwarrende periode tussen 15 mei 2002 en 22 januari 2003, er de afgelopen twee decennia geen politie-

ke meerderheid heeft bestaan die het de islamitische scholen werkelijk moeilijk zou hebben kunnen maken. Het gaat in de regel om een substantiële minderheid, niet genoeg om zelfs maar een begin te maken met het wijzigen van artikel 23. Om maar niet te spreken van de benodigde tweederde meerderheid die nodig zou zijn om de Grondwet te wijzigen.

Bestaat er dan een meerderheid die voorstander is van islamitische scholen? Niet vanzelfsprekend, omdat niet alle partijen zich op dit punt even helder uitspreken. Voor vier partijen in de jaren sinds 1989 is het moeilijk om de opvatting over islamitische scholen goed vast te stellen. Voor drie daarvan is de reden dat hun partijprogramma's zich vrijwel uitsluitend op één onderwerp richten. Het Algemeen Ouderen Verbond en de Unie 55+, bijvoorbeeld, schenken nauwelijks een woord aan minderhedenbeleid in hun gezamenlijke verkiezingsprogramma van 1998, behalve de opmerking dat immigranten 'onmiddellijk in een integratieprogramma moeten worden opgenomen om zich taal, cultuur en wetten eigen te maken'. De recente *one issue*-beweging Partij voor de Dieren stelt in 2006 enkel dat 'immigranten worden geacht zichzelf de taal en noodzakelijke sociale vaardigheden eigen te maken om in de Nederlandse samenleving te functioneren'.

Ook voor de Partij van de Arbeid is het erg lastig een eenduidige conclusie te trekken. Terwijl de sociaal-democraten zich vóór de komst van islamitische scholen duidelijk tegen bijzonder onderwijs uit hebben gesproken, nemen zij sinds 1988 minder duidelijk stelling. In recente programma's, zoals van 2002, wordt weliswaar de scheiding tussen zwarte en witte scholen zorgelijk

Tabel I. Tegenstand tegen het bestaan van islamitische scholen, 1989-2007.

Jaar	Partijen tegen islamitische scholen (zetels)	Zetels
1989-1994	VVD (22), SGP (3), CD (1)	26
1994-1998	VVD (31), D66 (24), GL (5), CD (3), SP (2), SGP (2)	67
1998-2002	VVD (38), D66 (14), GL (11), SP (5), SGP (3)	71
2002-2003	LPF (26), VVD (24), GL (10), SP (9), D66 (7), SGP (2), LN (2)	80
2003-2006	VVD (28), SP (9), LPF (8), GL (8), D66 (6), SGP (2)	61
2006-	SP (25), VVD (22), PVV (9), GL (7), D66 (3), SGP (2)	68

genoemd, maar tegelijkertijd doen PvdA-prominenten uitspraken die voor islamitische scholen lijken te pleiten. Om een voorbeeld te noemen: nadat VVD-parlementariër Franssen, zoals gezegd, in 1992 aangaf geschokt te zijn door de toename van het aantal islamitische scholen, reageerde PvdA-minister D'Ancona met de opmerking dat 'het vreemd is dat men zich nu opwindt over door de ouders zelf gekozen islamitische scholen die gesticht worden binnen het kader van de Nederlandse onderwijs-wetgeving'.¹² De dubbelzinnigheid van de PvdA lijkt een bewuste keuze te zijn: in geen enkel verkiezingsprogramma sinds 1989 behandelen de sociaal-democraten expliciet het onderwerp bijzonder onderwijs.

Slechts een handvol partijen steunt uitdrukkelijk het bijzonder onderwijs en in het verlengde ervan islamitische scholen. De 'natuurlijke' voorstanders zijn te vinden bij het Christen Democratisch Appèl. Al in het verkiezingsprogramma van 1982 verdedigt het CDA het recht van minderheden om 'volgens de bepalingen van de wet eigen scholen op levensbeschouwelijke grondslag op te richten'. Enkel en alleen als minderheden in staat worden gesteld zich op een eigen manier te organiseren, kunnen ze zich uiteindelijk in Nederland thuis voelen, zo luidt de redenering. Sterker nog: de partij-elite gelooft dat elke andere oplossing ronduit gevaarlijk zou zijn. Partij-intellectueel Zijderveld waarschuwde in 1991 dat een mislukking van 'de islamitische verzuiling' er noodzakelijkerwijs toe zal leiden dat 'islamitische fundamentalisten greep zullen krijgen op een aanzienlijk deel van de in ons land wonende moslims en dat diverse etnische groeperingen zich voor langere duur in eigen getto's zullen verschansen'.¹³ Een zwakke echo van de wig van Cort van

der Linden, zo lijkt het.

De Reformatorische Politieke Federatie, het Gereformeerd Politiek Verbond en de partij die uit een fusie van deze twee is voortgekomen, de ChristenUnie, hebben met het CDA vergelijkbare meningen verkondigd. In het beginselprogramma van 2001 stelt de CU dat 'de overheid in haar regelgeving geen inbreuk maakt op de identiteit en inrichting van het bijzonder onderwijs'.

In tabel 2 zijn voor de periode sinds 1989 alle partijen opgesomd die voor het bestaan van islamitische scholen pleiten, evenals het aantal zetels dat zij vertegenwoordigen. We zien, evenals bij de tegenstanders, dat van een meerderheid geen sprake is. Het gaat zelfs om een kleinere minderheid, van vrijwel zonder uitzondering partijen op confessionele grondslag. Zij lijken niet in staat en bereid de buit van 1917 los te laten. Ze bezetten momenteel minder dan een op de drie zetels in de Tweede Kamer, maar het gaat hier om een relatief gepassioneerde minderheid die zich naar mag worden verwacht fel tegen aantasting van bestaande rechten zal verzetten.

CONCLUSIE

Aan het begin van de 21e eeuw spreken slechts het CDA en de ChristenUnie zich luid en duidelijk voor het bestaan van islamitische scholen uit. Alle andere partijen zijn ofwel uitgesproken tegenstander ofwel hebben een onduidelijke positie, die in feite nog alle kanten op kan. Ondanks deze politieke krachtsverhoudingen in het (lichte) voordeel van een aanpak van islamitische scholen, lijkt het onwaarschijnlijk dat binnenkort bijvoorbeeld de

Tabel 2. Steun voor het bestaan van islamitische scholen, 1989-2007.

Jaar	Partijen voor islamitische scholen (zetels)	Zetels
1989-1994	CDA (54), D66 (12), GPV (2), RPF (1)	69
1994-1998	CDA (34), RPF (3), GPV (2)	39
1998-2002	CDA (29), RPF (3), GPV (2)	34
2002-2003	CDA (43), CU (4)	47
2003-2006	CDA (44), CU (3)	47
2006-	CDA (41), CU (6)	47

subsiëring van islamitische scholen stopgezet of gekort wordt. Bestaande wetgeving maakt het vrijwel onmogelijk om moslims het recht te ontzeggen om eigen scholen op te richten. De afspraak van 1917 geldt nog steeds. De gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs blijkt, met andere woorden, een buitengewoon taaie institutie te zijn, waar sommigen zich kennelijk niet al te druk om maken en tegenstanders dan ook niet gemakkelijk vanaf kunnen komen. De specifieke context die om deze institutie vroeg is al minstens vijftig jaar niet meer relevant. Dat neemt echter niet weg dat ze gemakkelijk haar honderdste verjaardag zal halen. Van een erfenis kom je maar lastig af.

Drs. E.A. Koning is verbonden aan het departement Politieke Wetenschap van de Universiteit Leiden.

NOTEN

- 1 De auteur dankt prof. dr. J.J.M. van Holsteyn voor zijn waardevol commentaar op een eerdere versie van dit artikel.
- 2 R.B. Andeweg en G.A. Irwin, *Governance and Politics of the Netherlands*. Houndmills, Palgrave MacMillan, 2005, p. 19.
- 3 P. de Rooy, *Republiek van rivaliteiten. Nederland sinds 1813*, Amsterdam, 2005, p. 156.
- 4 Zie onder andere: H.B. Entzinger, *Het minderhedenbeleid. Dilemma's voor de overheid in Nederland en zes andere immigratielanden in Europa*, Amsterdam, 1984.
- 5 H. Vermeulen (red.), *Immigrantenbeleid voor de multiculturele samenleving. Integratie-, taal- en religiebeleid voor immigranten in vijf West-Europese landen*, Amsterdam, 1997, p. 74.
- 6 Zie onder andere: T. Duyvené de Wit en R. Koopmans, 'The Integration of Ethnic Minorities into Political Culture: The Netherlands, Germany and Great Britain Compared' in: *Acta Politica*, 40, 2005, pp. 50-73 en P. Statham, R. Koopmans, et al. 'Resilient or Adaptable Islam? Multiculturalism, Religion and Migrants' Claims-Making for Group Demands in Britain, the Netherlands and France' in: *Ethnicities*, 5, 2005, pp. 427-459.
- 7 Zie hiervoor www.rug.nl/dnpp/index
- 8 Geciteerd in: A. Fermin, *Nederlandse politieke partijen over minderhedenbeleid 1977-1995*, Amsterdam, 1997, p. 88.
- 9 G. van der List, *Preadvies allochtonenbeleid*, Prof. Mr. B.M. Teldersstichting, Den Haag, 1992.
- 10 GroenLinks, *Denkend aan Holland... discussienota GroenLinks over migrantenbeleid*, Amsterdam, 1993.
- 11 C. Dubbeld, et al., *Van medelanders naar Nederlanders? Staatkundig gereformeerde visie op de migrantenproblematiek in Nederland*, Stichting Studiecentrum SGP, Den Haag, 1988.
- 12 *NRC Handelsblad*, 7 februari 1992.
- 13 *NRC Handelsblad*, 23 december 1991.

ZELFKASTIJDING EN COMPENSEREND LEED

OVER LIBERALE EN SOCIAAL-DEMOCRATISCHE NARIGHEID¹

URI ROSENTHAL

Naar aanleiding van:

Addie Schulte en Bas Soetenhorst, *Daadkracht en duidelijkheid: vijf jaar crisis in de VVD*, Van Gennep, Amsterdam 2007.

Frans Becker en René Cuperus (red.), *Verloren slag: de PvdA en de verkiezingen van november 2006*, Mets en Schilt, Wiardi Beckman Stichting, Amsterdam 2007.

Het maakt verschil uit of je als liberaal (deeltijd)politicus een boek over narigheid in de VVD of een over de ellende bij de PvdA leest. In dat opzicht is *Daadkracht en duidelijkheid* over de VVD in de vijf afgelopen jaren onaangename leesstof, en is *Verloren slag* over de PvdA in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 voor de liberale waarnemer wat gemakkelijker te consumeren. Bij zo'n boek over andermans ellende moet je jezelf dan juist weer beschermen tegen *Schadenfreude*. Laten we het daar maar op compenserend leed houden.

Dit soort politieke literatuur kan wreed zijn. Je kent de hoofdrol- en bijrolspelers in het boek over de VVD allemaal persoonlijk – de een natuurlijk wat beter dan de andere. Dat zou, net als wanneer je een geschiedenisboek over je eigen stad of een biografie over een jou bekende persoon leest, een feest van herkenning moeten zijn. Maar je leest in een kleine driehonderd bladzijden wat er allemaal mis is gegaan. Je herkent het en moet meteen erkennen dat het zo gegaan is. Natuurlijk ga je naarstig op zoek naar foutjes in de beschrijving, en vind je er een paar. Maar ze zijn te onbetekenend om de auteurs er triomfantelijk mee te confronteren. Je zult ongetwijfeld ook vanuit eigen bevinding en ervaring nog wel wat omissies opmerken, maar bij sommige daarvan haal je eerder opgelucht adem dan dat ze het sombere relaas wat

zouden temperen. De auteurs van *Daadkracht en duidelijkheid* zijn bovendien zelf nog zo vriendelijk om de VVD slechts vijf jaren crisis toe te denken, terwijl je, als je zelfkritisch bent, die crisis eigenlijk al veel eerder zag beginnen – al in 1998 toen Frits Bolkestein in een onbewaakt ogenblik het voorzitterschap van de Tweede Kamerfractie overdroeg aan zijn tegenpool Hans Dijkstal. Dat alles neemt de narigheid niet weg. *Daadkracht en duidelijkheid* levert alles bij elkaar een paar uur geestelijke zelfkastijding op. Daarmee vergeleken, is *Verloren slag* wat gemakkelijker te verteren. Het gaat over 'de anderen', de PvdA. De partij die in de periode van het kabinet Balkenende-Zalm (2003-2007) voortdurend oppositie heeft gevoerd, en dan vooral tegen de VVD. Met inbegrip van goedkope demagogie over voedselbanken en over de hel en verdoemenis van het nieuwe zorgstelsel, waarover we sindsdien niets meer vernomen hebben. Die andere partij, de PvdA, degradeerde in die vier jaar – en dan vooral in de laatste paar maanden – van de onbetwiste nummer een in de peilingen naar een bescheiden tweede plaats bij de verkiezingen van november 2006. Ze wist deze keer haar verkiezingsnederlaag wel om te zetten in formatiewinst, dus precies het tegendeel van wat de partij dertig jaar eerder (de vorming van het kabinet Van Agt-Wiegel), was gebeurd. Maar of dat haar goed zal doen, valt te betwijfelen. De PvdA moet toezien hoe de SP haar in november 2006 op nog slechts kleine afstand naderde en hoe het in maart 2007 bij de provinciale verkiezingen nog erger is geworden. De VVD is dus niet de enige die het in de Nederlandse politiek voor de kiezen heeft gekregen. Dat geldt ook – zo blijkt ook uit *Verloren slag* – voor de PvdA, en dat is dan voor de liberale lezer wel andere kost. Jammer genoeg ontbreekt bij dit alles een boek(je) over de perikelen van D66.

Daadkracht en duidelijkheid – de titel is ontleend aan een zelftypering van Rita Verdonk – herinnert ons aan de opeenvolging van conflicten, spanningen, verschillen van mening en persoonlijke tegenstellingen en botsingen die de VVD in het recente verleden geteisterd hebben. Het is typerend voor die recente geschiedenis dat aan de opsomming eigenlijk niets meer toegevoegd hoeft te worden: het lijsttrekkerschap van Hans Dijkstal voor de verkiezingen van mei 2002 waarbij de partij slapend rijk dacht te worden maar uiteindelijk de gehele Bolkestein-bonus van de jaren negentig verspeelde; de voortdurende krachtmeting tussen vice-premier Gerrit Zalm en Tweede Kamer fractievoorzitter Jozias van Aartsen in 2003-2006 waarbij het helaas lang niet alleen ging om gezond dualisme; Geert Wilders; Ayaan Hirsi Ali; het plotselinge aftreden van Jozias van Aartsen na de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2006; de strijd om het lijsttrekkerschap tussen Mark Rutte en Rita Verdonk; de mislukte Tweede Kamerverkiezingen in november 2006; en de turbulentie na de bekendmaking van het grote aantal voorkeursstemmen voor Rita Verdonk. Dat er weinig aan toegevoegd hoeft te worden, tekent de gang van zaken in die afgelopen jaren, en zeker in het *annus horribilis* 2006. Er valt mee te volstaan omdat al die toestanden en gebeurtenissen en dan vooral de visuele beelden in het geheugen gegrift staan.

Het valt eenvoudigweg niet te ontkennen dat dit de geschiedenis van de VVD in de afgelopen vijf jaar markeert. Het zijn in die zin, na de groei van de partij in de jaren negentig en tot in het prille begin van deze eeuw, vijf jaren van gemiste kansen geweest. De VVD stond er in 2001 nog florissant voor. Ze had, net als het CDA, met een andere bejegening van Pim Fortuyn in 2002 redelijk kunnen scoren. De jaren daarna wist het liberale smaldeel in het kabinet onder leiding van Gerrit Zalm een aantal belangrijke hervormingen en koerswijzigingen door te voeren waar het land nu en voor de komende tijden van profiteert: financieel-economisch, de gezondheidszorg, en natuurlijk ook het immigratie- en integratiebeleid. Jozias van Artsen trok in 2005 bij de algemene beschouwingen de aandacht naar zich toe met een wervend verhaal over de toekomst van Nederland. In 2006 – achteraf inderdaad het *annus horribilis* – stond de VVD in september, twee maanden voor de vervroegde verkiezingen, in de peilingen nog op 35 zetels. Dat alles is

gauw vergeten, het is overwoekerd door de narigheid van conflicten, spanningen, meningsverschillen en persoonlijke tegenstellingen. Wie de Parool-journalisten Schulte en Soetenhorst niet mocht vertrouwen, kan het nog eens bij de eigen mensen nalezen. Zie het rapport van de Commissie-Dekker.²

Daadkracht en duidelijkheid ontleent zijn kracht aan de trefzekere en weloverwogen beschrijving van de afgelopen jaren, en dan in het bijzonder het vorig jaar. Het laat de analyse aan anderen over. In zo'n analyse zou de aandacht vooral moeten uitgaan naar het tempo van de partijdemocratisering in de post-Fortuyn periode – want dat was het. In een mum van tijd ging de partij door drie democratiseringsgolven heen: *one man one vote*, daarna de rechtstreekse verkiezing voor min of meer interessante posities (partijvoorzitter, lijsttrekker verkiezing Europees Parlement), en tenslotte de verkiezing voor de belangrijkste positie in de partij – de lijsttrekker bij de Tweede Kamerverkiezingen. Het probleem was niet eens dat dit zo snel gebeurde, maar wel dat niemand goed had nagedacht over wat hier met democratie bedoeld werd. Meerderheidsdemocratie in de Angelsaksische zin met basisdemocratische trekjes? Representatieve democratie? De typisch Nederlandse consensus- of pacificatiedemocratie? En daarmee verbonden: *The winner takes all?* Of: *the winner takes more?* Of: de winnaar die de verliezer, volgens de gebruiken van de Nederlandse polder, in de armen sluit? Daarover is toen niet genoeg nagedacht, en dat is de partij duur komen te staan. Het is tijd voor reparatiewerkzaamheden, zonder terug te willen naar de tijd dat een aantal prominenten en partijbaronnen de zaken naar hun hand zetten. Reparatie dus, geen restauratie.

Democratie, ook partijdemocratie, werkt prima, mits er voldoende *checks and balances* zijn. Democratie is niet voor bange mensen, ook partijdemocratie niet. Als volkspartij moet de VVD ook niet bang zijn voor de aanwezigheid van verschillende opvattingen, zo je wil vleugels, in de partij zolang die – om Hans Wiegel te parafraseren – maar geen vlerken worden. *Checks and balances* moeten er ook in de besluitvorming zijn. Als we rechtstreekse verkiezingen hebben voor belangrijke posities, moeten we zeker stellen dat die gestut worden met toereikende debat- en consultatiemogelijkheden.

Over naar *De verloren slag* van de PvdA. Becker en Cuperus, beiden werkzaam bij de Wiardi Beckman Stichting, het wetenschappelijk bureau van de PvdA, sparen de eigen partij en partijleider Wouter Bos niet. Was de verkiezingscampagne van de VVD in het najaar van 2006 niet bepaald een succes, bij de PvdA werkte de Wet van Murphy op volle toeren. Wat verkeerd kon gaan, ging ook prompt verkeerd. De aankondiging van het sleutelen aan de AOW, zich in alle mogelijke bochten wringen, de quasi-luchthartige 'grappenmakerij' over mogelijke coalities – Bos en de zijnen wisten een riante positie in de peilingen in enkele maanden te verspelen. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2006 kon het niet op. Enkele maanden later hing op zijn minst een hernieuwde tweestrijd tussen de titanen Balkenende en Bos boven de kiezersmarkt. Maar net toen daarmee een begin werd gemaakt, was die strijd alweer verleden tijd en was het duidelijk dat Balkenende geen kind meer had aan Bos en diens PvdA. Op de verkiezingsdag einde november 2006: quod erat demonstrandum – een verschil van bijna tien zetels tussen CDA en PvdA, en daarbij de SP als grote winnaar op links. Vier maanden later zette de trend zich bij de provinciale verkiezingen onverdroten voort: het CDA ver voor op de PvdA, de SP bijna even groot als de PvdA.

Wie het allemaal uit ongeloof in beeld terug wil zien, moet naar de *Wouter Tapes* kijken – de ontluisterende opnamen van het campagneberaad van de groep rond Bos. De media-professor Liesbeth van Zoonen heeft het in een bijdrage aan *Verloren slag* over het bindend leiderschap van Wouter Bos. Zij heeft wel de nodige aanmerkingen op wat daarvan in de campagnepraktijk terecht kwam, maar houdt toch het beeld van dat bindend leiderschap overeind: 'De zachte krachten zullen zeker winnen', ontleent ze aan Henriëtte Roland Holst³. Als ik lid van de PvdA zou zijn, zou ik zeggen: eerst zien, dan geloven.

Ook Becker en Cuperus proberen er nog wel het beste van te maken, door de regeringsdeelname als pleister op de wonden van de verloren Tweede Kamerverkiezingen voor te stellen. Maar dat helpt niet echt. De rol van de PvdA in het huidige kabinet wordt op volstrekt ongeloofwaardige manier opgepompt: 'De regeringsdeel-

name zal moeten resulteren in een sterker profiel voor de PvdA, in een wervende en breed gedragen sociaal-democratische toekomstagenda, in een hernieuwde balans tussen traditie en vernieuwing'⁴. Typisch die linkse misvatting dat als je in een coalitiekabinet zit, je het toch alleen voor het zeggen hebt. En dat dan ook nog als tweede partij. Het zit er diep in. Becker en Cuperus hebben naar eigen zeggen een realistische benadering voor ogen. Maar ze nemen een loopje met de politieke realiteit: 'De PvdA heeft met haar regeringsdeelname een gouden kans om zich structureel te versterken: in termen van mensen, ideeën, programmatische identiteit en bestuurlijke innovatiekracht'⁵.

Becker en Cuperus moeten beter weten. Ze kunnen op dit punt te rade gaan bij de VVD. Want in die zo gouvernementele partij heerst nu juist het gevoel dat enige tijd in de oppositie een *blessing in disguise* zal zijn. En als dat gevoel bij de centrum-rechtse VVD bestaat, moet dat boekdelen spreken. Want de VVD heeft nog het relatieve voordeel gehad van een coalitie waarin de grootste partij, het CDA dus, lange tijd weinig moeite heeft gehad met centrum-rechts beleid. CDA-watchers Kees van Kersbergen en André Krouwel poneren in dit verband dat het CDA weliswaar tussen links en rechts slalomt om de ene keer met de liberalen en dan weer met de sociaal-democraten te kunnen regeren, maar ze constateren bij het CDA desondanks een trendmatige beweging naar de rechterkant.⁶ De PvdA ligt dus in een spagaat: coalitieconcessies enerzijds (Jan Pronk heeft het zwarte lijstje van rechtse punten op zak en dreunt ze gretig in de media op) en de 'leuke dingen voor links' inclusief de SP anderzijds. Het is in het dagelijkse en politieke spraakgebruik gemakkelijk praten over zo'n spagaat. Maar 'de gymnastische stand waarbij men op de grond zittend de benen een gestrekte hoek doet vormen'⁷ houd je niet lang vol. En zeker niet vier volle regeringsjaren.

Prof.dr. U. Rosenthal is hoogleraar bestuurskunde aan de Universiteit van Leiden. Hij is voorzitter van het COT; Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, voorzitter van de VVD-fractie in de Eerste Kamer en lid van de redactie van Liberaal Reveil.

NOTEN

- 1 Deze tekst werd afgerond op 24 augustus 2007.
- 2 Commissie Dekker, *Kiezen voor een nieuw liberaal elan*, Den Haag, 2007.
- 3 Frans Becker en René Cuperus (red.), *Verloren slag: de PvdA en de verkiezingen van november 2006*, Wiardi Beckman Stichting, Amsterdam 2007, p. 83.
- 4 Ibidem, p. 20
- 5 Ibidem, p. 62.
- 6 Ibidem, p. 183.
- 7 Van Dale, *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, p. 3278.

EEN KLIMAAT VAN DESINFORMATIE

HANS LABOHM

De beelden van het ijsbeertje op een afbrekende ijsschots uit de film *An Inconvenient Truth* van Al Gore ging vorig jaar de hele wereld over. Gore wil ons door middel van de film voor de huidige klimaatproblematiek waarschuwen. Hans Labohm beargumenteert in het hiernavolgende artikel dat Al Gore in zijn film geen recht doet aan de realiteit. De auteur meent dat het hoog tijd is voor een paradigmawisseling in de klimaatwetenschappen.

Al Gore's film, *An Inconvenient Truth*, over de opwarming van de aarde, heeft in vele landen heel wat losgemaakt. Voor vele vooraanstaande politici en *captains of industry* in ons land was de film een openbaring. Plotseling zagen zij het licht en werden zij zich ervan bewust dat er véél meer diende te worden gedaan om de vermeende boosdoener – de door de mens veroorzaakte uitstoot van CO₂ – aan banden te leggen. Verschillende gemeenten, zowel in ons land als vele andere landen, hebben zelfs het initiatief genomen om middelbare scholieren gratis in staat te stellen deze rolprent te bekijken.

Maar verdient Al Gore's film wel zoveel aandacht en zelfs een Oscar? Naar mijn mening in het geheel niet. Het is ongetwijfeld een meesterwerk ... maar dan wél een meesterwerk van misleidende klimaatpropaganda. De film hangt van overdrijving, selectief winkelen in de wetenschappelijke literatuur en halve waarheden aan elkaar. Maar misschien heeft Al Gore wel gedacht dat een paar leugentjes om bestwil door de beugel konden. Immers, het gaat om niets minder dan de redding van de aarde! Toch!?

In het begin van de film dankt Gore zijn Harvard-mentor en bron van inspiratie, Roger Revelle, voor diens ontdekking dat de CO₂-concentratie in de atmosfeer toenam en in beginsel zou kunnen bijdragen aan een

wereldwijde opwarming van de aarde. Maar hij vergat erbij te vertellen dat Revelle in het begin van de jaren negentig schreef dat de wetenschap nog te weinig houvast bood om drastische maatregelen te nemen.

Gore doet het verder voorkomen alsof bijna alle wetenschappers het eens zijn over de menselijke broeikas-hypothese. Maar dat is een hardnekkig sprookje. Tienduizenden wetenschappers, waaronder tientallen Nobelprijswinnaars, hebben zich publiekelijk van deze hypothese gedistantieerd. Gore trekt de motieven van de zogenoemde klimaatsceptici in twijfel – hij vergelijkt hen met lobbyisten voor de tabaksindustrie die het verband tussen roken en longkanker ontkennen – en verzuimt aan te geven dat de wetenschap onmogelijk kan floreren zonder debat en scepsis. In feite behoort elke wetenschapper scepticus te zijn.

Ondersteund door knappe visuele effecten suggereert Gore een metershoge zeespiegelstijging op niet al te lange termijn, die vele dichtbevolkte gebieden, waaronder Nederland, zou verzwelgen. Maar het IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change – het klimaatpanel van de VN), dat toch op een solide reputatie kan bogen waar het gaat om klimaatalarmisme, komt niet verder dan enkele tientallen centimeters. Bovendien verzuimt Gore te vermelden dat de zeespiegel gedurende de afgelopen honderden jaren met 18 cm per eeuw is gestegen en dat tot dusver geen significante versnelling van deze stijging is geconstateerd.

Zoals gebruikelijk bij dit soort films over de opwarming van de aarde, waren er weer veel afkalvende gletsjers te zien die dreigend in zee stortten, waarbij de spetters ijskoud water de toeschouwer om de oren vlogen. Maar dat doen die gletsjers al miljoenen jaren. Een gletsjer is net als een rivier die aan de bovenloop door neerslag wordt gevoed en uiteindelijk in zee uitmondt. Dat is niets bijzonders en heeft niets met de opwarming van de aarde te maken.

Gore beweert dat de Zuidpool smelt, maar vergeet te vermelden dat dit slechts voor de landtong tegenover het uiteinde van Zuid-Amerika geldt. Het overgrote deel van de Zuidpool is kouder geworden, waardoor de ijslaag is gegroeid. Voorts beweert hij dat de Noordpool thans aan het smelten is, daarbij vergetend dat de temperaturen aldaar in de jaren dertig even hoog of hoger waren dan nu.

En dan dat zielige ijsbeertje dat dreigt te verdrinken omdat de ijsschots waarop hij zijn toevlucht wil zoeken breekt wanneer hij erop wil klimmen. De betrokken scène is een animatie. Dat moest ook wel, want in werkelijkheid zoeken de ijsberen in de zomer het land op. Bovendien wordt, in tegenstelling tot wat vaak wordt beweerd, de ijsberenpopulatie niet met uitsterven bedreigd. Sinds 1940 is deze meer dan verdubbeld.

Ook het afsmelten van de ijskap van de Kilimanjaro in Afrika kwam prominent in beeld. Wat er niet bij werd verteld was dat het smelten daarvan al in de 19e eeuw is begonnen en door deskundigen wordt toegeschreven aan minder neerslag als gevolg van plaatselijke ontbossing.

Zoals klimaatalarmisten nu al jaren doen, toont ook Gore weer de bekende hockeystick-grafiek, een temperatuurreconstructie over de laatste duizend jaar die een betrekkelijk stabiel dalend beeld vertoont vanaf het jaar 1000, maar dan plotseling vanaf 1900 scherp omhoog zwiëpt. De visuele boodschap van deze figuur is dat de mens, na de industriële revolutie, oorzaak was van de opwarming. Maar deze grafiek is sterk bekritiseerd, omdat zij door statistische en andere manipulatie de middeleeuwse warmteperiode, toen het duidelijk warmer was dan nu, en de kleine ijstijd (ongeveer 1600-1800), had verdoezeld. Deze curve is inmiddels dan ook zó gediscrediteerd dat zelfs het IPCC in zijn laatste rapport de grafiek niet meer gebruikt – overigens zonder excuses aan te bieden voor de misleidende voorstelling van zaken in het vorige rapport, toen die grafiek als een soort icoon werd gepresenteerd.

Gore vertoont hartverscheurende beelden van de overstromingen in New Orleans en schrijft deze toe aan de door de mens veroorzaakte opwarming van de aarde. Maar de meeste deskundigen zijn van oordeel dat een dergelijk verband niet bestaat. De streek rond New Orleans is door de eeuwen heen door zware overstromingen geteisterd.

Gore wekte de indruk dat de temperatuurfluctuaties over de laatste 650.000 jaar werden bepaald door veranderingen in CO₂-concentraties. Maar dat is onjuist. De causaliteit was precies omgekeerd. Temperatuurverhoging leidde tot verhoging van de CO₂-concentratie, en niet andersom. Het omdraaien van de oorzaak-gevolg relatie is natuurlijk een doodzonde in de wetenschap.

Tot zover een aantal thema's waaraan Gore in zijn film aandacht schonk. Een aantal andere belangrijke aspecten negeerde hij evenwel. Zo vermeldde Gore bijvoorbeeld niet dat de zon de laatste vijftig jaar actiever was dan in meer dan tienduizend jaar daarvoor. Hij verzuimde aandacht te schenken aan de belangen van het klimaatcomplex: de wetenschappers, industrie, milieuactivisten en politici, die op een of andere wijze profiteren van het instandhouden van de klimaathysterie. Ook had Gore het niet over de evidente kritiek op het Kyoto-verdrag, waarvan het effect, zelfs indien alle landen in de wereld zich aan de daarin genoemde doelstellingen zouden houden, ook na vele tientallen jaren en honderden miljarden aan uitgaven, niet aantoonbaar zal zijn. Daaraan mag worden toegevoegd dat de aanhangers van de menselijke broeikashypothese en de klimaatsceptici het daarover met elkaar eens zijn. Maar dat leest men niet in de krant.

'THE GREAT GLOBAL WARMING SWINDLE'

Ondertussen is er een nieuwe tv-documentaire verschenen, als een soort antidote tegen de desinformatie van Al Gore's rolprent, geproduceerd door Martin Durkin. Deze is inmiddels in Groot-Brittannië op Channel 4 (niet gelieerd aan de BBC) vertoond. Een Duitse versie werd door de Duitse RTL uitgezonden. Deze laatste werd gevolgd door een paneldiscussie. En de KRO vertoonde op 12 juli een ingekorte (en gecorrigeerde) Nederlandse versie, eveneens gevolgd door een paneldiscussie. De verschillende versies zijn alle op internet te vinden.

In deze documentaire wordt een uitstekend overzicht gegeven van de opvattingen van vele gerenommeerde wetenschappers, die zich tot de klimaatsceptici rekenen. De centrale boodschap van de documentaire is dat de door de mens veroorzaakte emissies van broeikasgassen slechts een marginale invloed hebben op het klimaat. De (overigens zeer geringe) opwarming van de

aarde dient vooral te worden toegeschreven aan wisselende zonneactiviteit.

Omdat in deze documentaire stelling werd genomen tegen de menselijke broeikas hypothese, heeft zij inmiddels tot heftige reacties geleid, vooral in Groot-Brittannië, waar de regering de bestrijding van klimaatverandering tot topprioriteit heeft verheven. Zo heeft een groep van 38 overwegend Britse wetenschappers de ongebruikelijke stap gezet om zich in een open brief tot de maker te wenden met het verzoek om wat zij noemden *major misrepresentations* te verwijderen alvorens de film als DVD op de markt te brengen. Naar aanleiding daarvan heeft Martin Durkin correcties aangebracht. Toch is het opmerkelijk dat Martin Durkin wél en Al Gore niet op de korrel werd genomen, eens te meer daar in Martin Durkin's documentaire echte wetenschappers aan het woord komen en in *An Inconvenient Truth* alleen de politicus Al Gore. Volgens de Britse minister van onderwijs zijn de onjuistheden van Al Gore's film juist gunstig om het debat over klimaatverandering onder schoolkinderen te bevorderen. Maar Durkin's veel serieuzere documentaire is daar kennelijk niet geschikt voor. Hier wordt dus met twee maten gemeten. In dit verband heeft de bekende Duitse meteoroloog, Hans von Storch, die zich overigens niet tot de klimaatsceptici rekent, opgemerkt, dat de politiek de wetenschap heeft gekidnappt.

Ook in Nederland was de officiële reactie op *The Great Global Warming Swindle* negatief. Nederland beschikt thans over een informatiecentrum dat onder meer tot doel heeft het maatschappelijk draagvlak voor het klimaatbeleid te versterken: het Platform Communication Climate Change (PCCC). Dit is een gezamenlijk initiatief van het Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN); de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO); de Stichting Klimaat voor Ruimte (KvR); het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (KNMI); het Natuurplangebureau (MNP); de Universiteit Utrecht (UU); de Vrije Universiteit Amsterdam (VU); en Wageningen Universiteit en Researchcentrum (WUR). Binnen het Platform is geen plaats voor alternatieve opvattingen, zoals die van de klimaatsceptici. Dit is opmerkelijk want in ons poldermodel – waar wijzelf zo trots op zijn en waar het buitenland ons om benijdt –

wordt als regel plaats ingeruimd voor een veelheid van opvattingen en belangen. De klimaat 'problematiek' vormt hierop een uitzondering.

Nog voor dat *The Great Global Warming Swindle* werd vertoond had het PCCC een kritisch 'dossier' op zijn website gepubliceerd over deze documentaire. (Dat is – meen ik – nog niet gebeurd ten aanzien van Al Gore's rolprent.) In dit dossier worden termen gebruikt als 'argumenten fabriceren', 'vervalsingen', 'brutale knoeierijen' en 'manipulatie'.

Inderdaad zaten er enkele kleine fouten in de oorspronkelijk versie van de documentaire, maar deze zijn hersteld. Deze correcties hebben geen invloed op de centrale boodschap van de film: de menselijke bijdrage aan de opwarming van de aarde die de laatste 150 jaar heeft plaatsgevonden is op zijn hoogst erg gering, omdat CO₂ niet de temperatuur stuurt, maar andersom. Maar mede door de denigrerende kwalificaties wordt de film door het PCCC toch grondig afgeserveerd. Dit is thans op weblogs de gewoonste zaak van de wereld – helaas. Maar de overheid behoort zich niet tot dit soort praktijken te verlagen, want dan wordt een kritische grens overschreden. Impliciet wordt daarmee ook de reputatie beschadigd van alle gerenommeerde *bona fide* wetenschappers die aan de documentaire hebben meegewerkt. En dat alles uit naam van de gerespecteerde wetenschappelijke instellingen die deel uitmaken van het PCCC!

Het PCCC stelt: 'Samengevat moeten we concluderen dat *The Great Global Warming Swindle* een fraai vormgegeven poging is om onder andere met wetenschappelijk materiaal de antropogene broeikas theorie onderuit te halen. De argumenten die men daarvoor wilde gebruiken zijn in de wetenschappelijke literatuur al grotelijks achterhaald en de vervalsingen die de filmmakers gebruiken om tóch hun punt te maken, worden door klimaatwetenschappers makkelijk doorzien.'

In feite getuigt deze conclusie van een streven naar monopolisering van de wetenschap. Veel wetenschappers zijn namelijk van mening dat de 'Swindle' in wezen een goed beeld geeft van een breed verbreide visie, die op gespannen voet staat met de 'officiële' leer. Deze alternatieve visie wordt door waarnemingen bevestigd en wordt gesteund door vele 'peer-reviewed' wetenschappelijke literatuur. Over het feit dat op een tijdschaal van hon-

derduizenden jaren de oorzaak-gevolg relatie tussen CO₂ en temperaturen omgekeerd is dan de 'officiële' menselijke broeikashypothese poneert, bestaat inmiddels geen verschil van mening meer tussen de aanhangers van deze hypothese en de klimaatsceptici. Maar dit cruciale punt blijft onvermeld in het dossier.

DE ONDERGANG VAN EEN PARADIGMA?

Ondertussen gaat Moeder Natuur haar soevereine gang. Het is nu al weer 9 jaar geleden dat de hoogste gemiddelde wereldtemperatuur werd bereikt (februari 1998). Sindsdien is deze op grillige wijze op en neer gegaan, maar vanaf begin 2002 lijkt de temperatuur zich te hebben gestabiliseerd. Over een langere periode, vanaf ongeveer 1975, toen de opwarming begon, tot nu, is de gemiddelde temperatuur 0,3 à 0,4 graad gestegen. Dus geen alarmerende opwarming! Moeder Natuur weigert zich kennelijk te conformeren aan de uitkomsten van de klimaatmodellen. De klimaatcatastrofe bestaat alleen maar in de virtuele werkelijkheid van de modellen.

Veel mensen hebben de indruk dat de temperatuur de laatste twintig jaar veel meer is gestegen dan een paar tienden van een graad. Dat is ook zo, in West Europa bijvoorbeeld en op een aantal andere plaatsen in de wereld. Maar gelijktijdig is in andere delen van de wereld de temperatuur gedaald, zodat het gemiddelde maar weinig is veranderd. Dit is een verschijnsel van alle tijden. Locale klimaatveranderingen zeggen dan ook meestal niets over veranderingen in het wereldklimaat.

Het is nu toch zo langzamerhand overduidelijk geworden dat de menselijke broeikashypothese in strijd is met de waarnemingen. Op geologische tijdschalen is er geen sprake van correlatie tussen CO₂ en temperaturen. Op tijdschalen van honderdduizenden jaren is er wel een correlatie gevonden tussen het CO₂-gehalte van de atmosfeer en de temperatuur, maar steeds liepen de stijgingen en dalingen van de temperatuur in de tijd vóór op de stijgingen en dalingen van het CO₂-gehalte. Dit duidt er op dat de temperatuurverandering de verandering in CO₂-gehalte veroorzaakt en niet andersom.

Ja maar, zeggen de aanhangers van de menselijke broeikashypothese, CO₂ versterkt de toename van de temperaturen, nadat deze door een initiële impuls (bijvoorbeeld door de zon) zijn gaan stijgen. Met dit argu-

ment probeert men deze hypothese dan krampachtig overeind te houden. Inmiddels valt uit ijsboorkernen van het EPICA-project (European Project for Ice Coring in Antarctica) die 'natuurlijk archieven' van temperatuur- en CO₂-signalen bevatten, af te leiden dat CO₂ géén versterkende invloed uitoefent.

In dit verband zijn ook de resultaten van recent onderzoek van veenlagen relevant. Hierin zijn sporen te vinden van veranderingen in zonneactiviteit en klimaat. Zo hebben de paleo-ecoloog Bas van Geel (Universiteit van Amsterdam) en zijn team vastgesteld dat het klimaat in het verleden hypergevoelig bleek voor kleine veranderingen in zonneactiviteit (zie Spil 2007, nummer 3). Dit soort onderzoek heeft de laatste tijd een grote vlucht genomen en leidt tot een stroom van nieuwe publicaties, die alle in dezelfde richting wijzen.

Daarmee is de menselijke broeikashypothese genoegzaam weerlegd. Conform de regels van de wetenschappelijk methode zal men dan op zoek dienen te gaan naar een alternatieve hypothese. Zoniet, dan begeeft men zich op het terrein van de pseudo-wetenschap.

Maar is het ook waarschijnlijk dat deze nieuwe inzichten snel door de mainstream van klimatologen zullen worden geaccepteerd? Vanaf hier wordt het verhaal speculatief. Mijn inschatting is dat dat niet zal gebeuren.

In zijn klassieker *The Structure of Scientific Revolution* beschrijft Thomas Kuhn de mechanismen die werkzaam zijn bij de overgang van het ene wetenschappelijke paradigma naar het andere. De bestaande orde zal zich met hand en tand verzetten en proberen zoveel mogelijk tijd te rekken om het uur der waarheid uit te stellen. Immers de ondergang van hun favoriete hypothese brengt een aanzienlijke reputatieschade met zich. Dat geldt in dit geval overigens niet alleen voor de wetenschappers maar ook voor de politici en de vele ambtenaren die zich terzake sterk hebben geprofileerd. Bovendien kan dit leiden tot een opdroging van financiering voor onderzoek. Het zal kunnen leiden tot tienduizenden werklozen in Europa. Kortom er staan grote belangen op het spel.

In dezelfde geest als Kuhn heeft oud TNO-topman, prof. dr. ir. Arthur Rörsch, onlangs een artikel in *Spil* (2007, nummer 1) geschreven, waarin hij de menselijke broeikashypothese vergelijkt met de zogenoemde flogistontheorie, die gedurende meer dan een eeuw de schei-

kunde heeft beheerst. Deze bleek echter fundamenteel fout te zijn en is uiteindelijk op de schroothoop van de geschiedenis beland. Ook beschrijft Rörsch de pogingen tot ontcijfering van het Maya-schrift. Op dit vakgebied gold Eric Thompson (1898-1975), een Engelsman die lange tijd aan het Carnegie Institute in Washington was verbonden, als autoriteit. Hij maakte er een gewoonte van om collega's die zijn visie niet onderschreven in felle bewoordingen aan te vallen. Achter het ijzere gordijn had de Rus Y.V. Knorosov (geboren in 1922) zich over de tekens gebogen. Hij publiceerde in 1952 in een Russisch tijdschrift een eerste aanzet tot de ontcijfering die nu als de correcte wordt beschouwd. Toen Knorosovs ideeën het Westen bereikten, ging Thompson buitengewoon fel, ad hominem, in de aanval: 'Heeft Knorosov enige wetenschappelijke betekenis? Het antwoord is duidelijk: nee. Dit is Marxistisch bedrog.' De grote meester had gesproken en tot de dood van Thompson in 1975 kreeg Knorosov geen voet aan de grond. Toen daarna de ideeën van de laatste werden overgenomen, kwam de ontcijfering in een sneltreinvaart tot stand. Met zijn autoriteit en minachting voor anderen heeft Thompson de ontcijfering zo'n vijftig jaar op achterstand gezet. Aldus Arthur Rörsch. Kortom voorbeelden te over waaruit blijkt dat paradigmawisselingen in de wetenschap geruime tijd in beslag kunnen nemen.

Ook de politiek heeft veel kapitaal geïnvesteerd in de menselijke broeikashypothese. De vrees voor verlies aan geloofwaardigheid zal vermoedelijk tot taai verzet leiden. Het Europese klimaatbeleid is er thans op gericht om de wereld ervan te overtuigen dat er een vervolg op 'Kyoto', waarvan de eerste fase in 2012 afloopt, noodzakelijk is, waaraan alle landen ter wereld deelnemen. Aan het huidige Kyoto, dat erop gericht is om de menselijke emissie van CO₂, dat vrijkomt bij de verbranding van fossiele brandstoffen, te beperken door emissieplafonds en handel in CO₂-uitstootrechten, wordt door een beperkt aantal, overwegend Europese, landen deelgenomen. De meeste landen in de wereld, zoals de VS, Australië, China, India en de G-77 (de ontwikkelingslanden), hebben duidelijk gemaakt hier niets voor te voelen. Maar Europa blijft

aandringen. Als in de komende jaren helder wordt dat Europa geïsoleerd blijft staan en daarvoor een hoge economische prijs moet betalen, is het niet ondenkbaar dat er naar een alibi zal worden gezocht om Kyoto op een elegante manier te lozen. En wat is er nu nog een mooier alibi dan het feit dat de menselijke broeikashypothese niet blijkt te kloppen.

Daarbij komen nog de signalen uit astrofysische kring. Vele astrofysici verwachten een nieuwe kleine ijstijd (in vakjargon: een Dalton-minimum, zoals zich dat in de periode 1790–1820 heeft voorgedaan). Deze zou volgens omstreeks 2012 inzetten – toevallig hetzelfde jaar dat de eerste fase van Kyoto afloopt. De klimaatmodellen, gebaseerd op de menselijke broeikashypothese, projecteren opwarming. De astrofysische modellen projecteren afkoeling. De wetenschap is dus verdeeld. Verwacht mag worden dat over enkele jaren Moeder Natuur zal beslissen wie er gelijk heeft. Indien de gemiddelde wereldtemperatuur op hetzelfde stabiele niveau blijft als de afgelopen jaren, zullen ook de meest verstokte aanhangers van de menselijke broeikashypothese zich wellicht achter de oren gaan krabben.

KAN HET NIET WAT SNELLER?

Het hier geschetste scenario is mijns inziens plausibel. Maar het zou toch jammer zijn als het zo zou moeten lopen. Kan het niet wat sneller? In beide kampen van deze scholenstrijd bevinden zich excellente en integere wetenschappers. Wat zou er nu niet mooier zijn dan dat zij de bereidheid tonen om een stevige dialoog aan te gaan?

Veel mensen kennen eerste regels van het beroemde gedicht van Rudyard Kipling:

'Oh, East is East and West is West
and never the twain shall meet,
till Earth and Sky stand presently
at God's great Judgment's seat.'

Wat zij vaak niet weten is dat het gedicht als volgt verder gaat:

'But there is neither East nor West
Border nor breed nor birth
when two strong men stand face to face,
tho' they come from the end of the earth.'

Laten we hopen dat er ook voldoende 'strong men' aan beide kanten van de scheidslijn zijn die de huidige controverse uit de impasse kunnen halen.

Drs. H.H.J. Labohm is onafhankelijk econoom en publicist. Hij is lid van de redactie Liberaal Reveil.

REPLIEK

INZAKE TOETSING VAN DE KORAN AAN ONZE WESTERSE BESCHAVING EN RECHTSORDE

M . S . H . FRANKENVRIJ

In *Liberaal Reveil* 1, 2007 verscheen het artikel *De Koran getoetst aan de westerse beschaving en rechtsorde onder het pseudoniem Frankenvrij*. In het daaropvolgende nummer van *Liberaal Reveil* werd aandacht besteed aan de grote hoeveelheid reacties die ter redactie binnenkwamen. In het hiernavolgende stuk reageert Frankenvrij op de reacties en publicaties naar aanleiding van het artikel in *Liberaal Reveil* 1.

AHMADIYYA-BEWEGING

De reactie van de Ahmadiyya-beweging is geplaatst onder de naam van haar propaganda-afdeling, Majlis Sultan-ul-Qalam. Dit is dus in feite een pseudoniem. Het gaat hier om een islamitische sekte die in 1889 is ontstaan in de Punjab in India. Haar thuisbasis bevindt zich thans in Pakistan. Wereldwijd is circa 1 procent van de islamieten lid. In Nederland ligt dat percentage iets hoger, omdat de islamieten van Hindoestaans-Surinaamse afkomst er in meerderheid toe behoren.

De Ahmadiyya-beweging onderscheidt zich op diverse punten van de meerderheids-islam (soennieten en shi'ieten). Zij relativeert het gezag van Mohammed: haar stichter zou de door Mohammed voorspelde verlosser zijn die 'het ware pad van de islam' is komen wijzen. Zij geeft vertalingen van de Koran uit; zo is in Nederland in 2005 de 4e druk van haar vertaling 'De Heilige Koran' verschenen. Volgens de meerderheids-islam mag de Koran echter alleen in de authentieke, Arabische versie worden verspreid. De beweging treedt uitdrukkelijk in discussie met het christendom. In haar reactie komen dan ook, evenals in de inleiding van haar Koranvertaling, citaten uit de Bijbel voor. Volgens de meerderheids-islam

is er voor islamieten echter geen enkele reden om kennis te nemen van de inhoud van de Bijbel: wat daarin staat c.q. zou behoren te staan, leert de Koran.

De Ahmadiyya-beweging vormt een kleine, missionaire sekte die op afwijkende wijze 'de ware islam' praktiseert en propageert. Zij doet denken – om een vergelijking binnen het christendom te geven – aan de getuigen van Jehova. De beweging wordt daarom, vooral ook in Pakistan, door de meerderheids-islam verketterd en vervolgd.¹ Zij ondervindt dus zelf maar al te zeer aan den lijve hetgeen ik in mijn artikel heb beschreven, namelijk dat de Koran aanzet tot haat en opruit tot het bedrijven van geweld tegen andersdenkenden.²

STATISTISCHE ANALYSE

Alvorens nader op de reactie van deze beweging in te gaan, geef ik de resultaten van een statistische analyse die ik – geïnspireerd door de compilatie van de binnengekomen reacties door de redactie – heb gemaakt van de soera's 1-4. Die bevatten tezamen 669 verzen, en maken daarmee circa 11 procent van de Koran uit. Het blijkt dat liefst 169 verzen van deze soera's (dus 25 procent) zijn gericht tegen 'de ongelovigen', de niet-islamieten. Die worden met eeuwige verdoemenis vervloekt, van allerlei kwaads beticht, en met (gewelddadige) bestraffing en oorlog bedreigd: 'Zeg tot de ongelovigen: Gij zult overweldigd worden en samengedreven naar de hel, en een kwade verblijfplaats is dat' (Soera 3,12). 'O gij die gelooft, sluit buiten uw kring geen innige vriendschap; want de ongelovigen zullen u niet te kort doen in ontrouw, zij verheugen zich in uw verkeerdheden, de haat blijkt duidelijk uit hun monden, en wat hun borsten verbergen is nog erger' (Soera 3,118). 'Zij zouden wensen dat gijlieden

ongelovig werd, net als zij; neemt daarom onder hen geen verbondenen, zolang zij niet terugwijken voor Allah; en indien zij terugwijken, grijpt hen dan en doodt hen waar gij hen aantreft' (Soera 4,89).

In de Bijbel daarentegen komt het woord 'ongelovige' nauwelijks voor. Bij het Laatste Oordeel (Mattheüs 25,31-45) wordt niet gevraagd of men 'gelovig' is geweest, slechts of men een positieve, sociale bijdrage aan Gods schepping heeft gegeven. Een voorbeeld van een passage waarin het woord 'ongelovige' gebruikt wordt in de zin van de Koran, is: 'Wanneer een broeder een ongelovige vrouw heeft en deze stemt erin toe bij hem te blijven, mag hij haar niet verstoten, en wanneer een vrouw een ongelovige man heeft en deze stemt erin toe bij haar te blijven, mag zij haar man niet verstoten; mét de vrouw is de niet-gelovige man geheiligd en mét de man de niet-gelovige vrouw' (I Korinthiërs 7,12-14).³

Uit de statistische analyses waarvan de redactie melding maakt, uitgevoerd door de arabist Jan Jaap de Ruiter, zou zijn gebleken dat het woord 'barmhartigheid' 114 keer in de Koran voorkomt, tegenover 29 keer in het Oude Testament en 27 keer in het Nieuwe Testament. Dat levert een suggestie op die goed past bij een onderdeel van de Ahmadiyya-reactie, waar gesteld wordt: vergevingsgezindheid wordt in de Koran beschreven als een deugd waarvan het beoefenen door God ten zeerste wordt aanbevolen.

Ik merk hierbij allereerst op dat deze deugd aan christenen zeer goed bekend is op grond van de volgende regels van het Onze Vader (Mattheüs 6,14): 'Vergeef ons, Vader, onze schulden, zoals ook wij aan anderen hun schuld vergeven.' Jezus heeft deze regels uitgewerkt in de parabel van de heer en de dienaar die hem om vergeving smeekt doch zelf jegens anderen onverbiddelijk is (Mattheüs 18,21-35). Zowel joden als christenen zijn doordrongen van het besef dat Gods genade (barmhartigheid) onmisbaar is om als mens het eeuwige leven te kunnen beërven: 'Juicht voor de Heer, aarde alom, tot in eeuwigheid is zijn genade!' (Psalm 100,5). 'Allen hebben gezondigd en allen zijn verstoken van de goddelijke heerlijkheid, doch allen worden zij om niet door Gods genade gerechtvaardigd, krachtens de verlossing die in Christus Jezus is' (Romeinen 3,24).

Ook op grond van mijn eigen statistische analyses

moet ik opmerken dat de voorgaande cijfers van De Ruiter mij onjuist lijken. Het woord 'barmhartigheid' (en synoniemen daarvan zoals 'vergevingsgezindheid' en 'medelijden') komt bijv. in de soera's 1-4 van de Koran al 45 keer voor, terwijl deze soera's zo'n 11 procent van de Koran innemen. Het aantal voorkomens in de hele Koran moet dus ca. 3-4 keer groter zijn dan is aangegeven.

Van essentieel belang is daarbij echter in welke context dit woord gebruikt wordt. In de Koran is dat vrijwel uitsluitend de volgende: Allah is barmhartig jegens gelovigen die, na een fout te hebben begaan, tot inkeer komen en blijf geven van hun berouw (zie bijv. Soera 2,160 en Soera 3,135). Wordt aldus het beoefenen van vergevingsgezindheid door mensen onder elkaar van Allah-wege aanbevolen? Daar komt dan nog bij dat Allah – zo blijkt ook uit mijn citaten – volstrekt onbarmhartig is jegens de ongelovigen. Die doet hij zonder meer voor eeuwig branden in de hel. (Terzijde merk ik op, naar aanleiding van de stelling in de Ahmadiyya-reactie dat deze verdoemenis geen blijf zou geven van onverdraagzaamheid en haatdragendheid jegens de ongelovigen: dit is in de ogen van islamieten de ergst mogelijke straf, zij achten het leven na de dood immers belangrijker dan het 'nabije leven'.) Het aantal Koranverzen waarin deze onbarmhartigheid van Allah wordt beschreven, overtreft verre – zie ook hiervóór – het aantal verzen dat gewag maakt van diens barmhartigheid, die dus uitsluitend voor de eigen kring van gelovigen bestemd is. Zodat ook daarom geconcludeerd moet worden dat de simpele statistische analyses van De Ruiter onjuist zijn, en zelfs misleidend.

TOLERANTIE, OF OVERGAVE GEVRAAGD?

Uit het voorgaande blijkt nog eens dat de ongelovigen voor de islam – anders dan voor het joden- en christendom – een obsessie vormen die haat en agressie pleegt op te roepen. Van een welwillende bejegening van ongelovigen is in de Koran eerst sprake indien zij zich willen overgeven, hetgeen inhoudt dat zij islamiet worden: 'Indien een afgodendienaar bij u bescherming zoekt, geef hem die dan zodat hij Allah's woorden kan horen; en doe hem daarna een plaats van veiligheid bereiken' – aldus Soera 9,6, geciteerd in de Ahmadiyya-reactie. Is dit geen misbruik maken van een dwangsituatie: een toevluchtzoekende ongelovige eerst islamiet maken alvorens hem

definitief bescherming te bieden? Indien de Koran dwang in geloofszaken zou verbieden en tot tolerantie zou oproepen, zoals de Ahmadiyya-reactie stelt, dan zouden er toch geen 'huichelaars' zijn, dat wil zeggen personen die zich als islamiet voordoen zonder het werkelijk te zijn? (De Koran fulmineert bij herhaling tegen deze 'huichelaars', en met aanzegging van een dubbele bestraffing; zie bijv. Soera 9,101. Het is daarom begrijpelijk dat de Ahmadiyya-beweging haar afwijkende opvattingen over de islam niet als 'huichelarij' gekenschetst wenst te zien.) Waarom roept de Koran de moslims dan op om afvalligen onmiddellijk ter dood te brengen (Soera 4,89)? Waarom noemen de moslims dan dat deel van de wereld dat in handen is van de ongelovigen, de Dar al Harb (het huis van het zwaard/de oorlog)?⁴ Het is toch van algemene bekendheid dat christenen scherpe repressie ondervinden in islamitische landen, ook in het 'geseculariseerde' Turkije?⁵

Het meest sprekende citaat dat de Ahmadiyya-beweging op dit punt gebruikt, is de volgende zin uit Soera 18,30: 'Laat daarom geloven die wil en niet geloven die niet wil.' Wat niet wordt vermeld, is dat de Koran hierop onmiddellijk vervolgt met: 'Voor de ongelovigen hebben Wij een vuur bereid welks tentdek hen omhult, en indien zij om hulp roepen worden zij geholpen met water als gesmolten metaal, dat hun gezichten roostert. Van diegenen daarentegen die geloven en heilzame werken verrichten, zullen Wij het loon niet teloor doen gaan.' Wij hebben hier dus in feite opnieuw te maken met het simpele zwart-wit schema dat in de Koran tot in den treure wordt herhaald: de gelovige wordt door Allah met barmhartigheid bejegend en beloond, de ongelovige wordt meedogenloos door Allah bestraft. Spreekt hier vrijheid van geloofskeuze en tolerantie uit?

Het Arabische woord 'islam' betekent, zo dient men zich hierbij te realiseren, 'overgave'. Van de islamieten wordt onderwerping verlangd. 'De godsdienst bij Allah is de overgave', aldus Soera 3,19. De islamieten demonstren dit door zich telkens bij hun gebed plat ter aarde te werpen, zoals hen in de Koran wordt voorgeschreven: 'Buigt met de buigenden' (zie bijv. Soera 2,43). Het kernwoord in het Nieuwe Testament is daarentegen 'beking': 'Bekeert u, want het Rijk Gods is nabij' (o.a. Mattheüs 3,2, Marcus 1,15). Beking is een eigen, vrije

keuze voor God (zie bijv. Jozua 24,15) die de mens verlost (van dierlijke driften en beperkingen: idolenverering, materialisme, seksuele ontucht, de dood etc., zie bijv. I Korinthiërs) en hem de door God bedoelde waardigheid geeft, als Diens evenbeeld (Genesis 1,27) en verbondspartner (zie bijv. Apokalyps 21,3).

De Ahmadiyya-beweging wenst kennelijk, getuige ook haar betoog en de daarin door haar aangevoerde Korancitaten en de interpretaties die zij hanteert, de islam op een vreedzame en niet-dwingende wijze te bedrijven en te verbreiden. Zij wordt zelf door de meerderheids-islam vervolgd, maar wenst niettemin voorbij te gaan aan de talrijke haat-en-geweld-verzen in de Koran die aan die vervolging ten grondslag liggen. Deze houding, die haast christelijk te noemen is, is ethisch zeer honorabel. Doch zij zal niet voor eenieder begrijpelijk zijn. Waarom onderschrijft deze beweging bijv. niet dat de Koran slechts in een beschaafde versie verspreid wordt, waaruit alle haat-en-geweld-verzen zijn verwijderd? Ik heb daar wel verklaringen voor, maar die gaan het kader van deze repliek te buiten.⁶

HET PROBLEEM VAN DE FUNDAMENTALISTISCH-ISLAMITISCHE TERREUR

Indien de Ahmadiyya-beweging representatief zou zijn voor de islam, zouden wij een heel eind op weg zijn – ik geef hiermee meteen ook de teneur van de reactie van Enno de Witt en anderen weer – bij de oplossing van het grote probleem waarmee wij worden geconfronteerd, namelijk de fundamentalistisch-islamitische terreur die onophoudelijk en wereldwijd wordt bedreven, in de regel in de vorm van (zelf)moordaanslagen waarbij argeloze en volstrekt niet-offensieve voorbijgangers de slachtoffers zijn.

Die terreur wordt geïnspireerd en gerechtvaardigd door de tot haat en geweld jegens andersdenkenden oproepende verzen in de Koran, die als het letterlijke, onfeilbare en onveranderlijke woord van Allah wordt opgevat. (Vergelijk het feit dat Mohammed Bouyeri, de moordenaar van Theo van Gogh, een zeer uitvoerig citaat uit de 'heilige' Koran met een mes in de borst van zijn slachtoffer gestoken achterliet). Het kwaadaardige zaad van de Koran valt, zo zou men beeldend kunnen stellen,

bij de Ahmadiyya-beweging kennelijk op de rotsen, waar het verdort.⁷ Doch helaas wenst de meerderheids-islam die een vruchtbare bodem voor dit zaad oplevert en waaruit de fundamentalistisch-islamitische terreur voortkomt, het 'ware pad' van deze beweging (nog) niet te volgen. Denk bijv. ook aan Irak waar soennieten en shi'ieten elkaar onophoudelijk met verraderlijke (zelf-)moordaanslagen naar het leven staan.

Het blijkt dat ook de Ahmadiyya-beweging er moeite mee heeft om onaangename historische feiten over de islam onder ogen te zien, onder andere dat deze vele eeuwen lang is verbreid door middel van expansieve oorlogen (bloedige dwang dus) van Saracenen en Turken. Noord-Afrika bijv. was door en door christelijk – kerkvader Augustinus (354-430) is er geboren en werkzaam geweest –, totdat het in de periode 670-709 door de Saraceense legers onder de voet werd gelopen. En Spanje zou nu hoogstwaarschijnlijk een islamitisch land zijn indien de christelijke 'reconquista' (terugverovering op de moslims), uitgevoerd in de tijd en met de middelen van de kruistochten en afgesloten in 1492 met de verovering van Granada, niet was geslaagd. De Ahmadiyya-beweging verschilt op dit punt niet van de meerderheids-islam. Zo ontkennen, zoals bekend, vele Turken – hoe 'geseculariseerd' ook, en zelfs al zijn ze Nederlands staatssecretaris – nog steeds dat het Ottomaanse Rijk tijdens de eerste wereldoorlog genocide heeft gepleegd op het christelijke volk der Armeniërs.

De Nederlandse samenleving kan het zich echter, wil zij haar beschaving en rechtsorde handhaven, niet permitteren om de harde en schokkende feiten te blijven negeren. In feite geldt hier inmiddels een verbod van publicaties die de islam kritisch bestrijden. Dat verbod is uitgevaardigd door fundamentalistische islamieten. Die bepalen de omvang ervan. Die mogen het vrij propageren, met name ook door het verspreiden en openbaar maken van de Koran. Die mogen ongestoord overtreders ervan veroordelen – ik denk hierbij onder andere aan de recente brandmerking, door de Syrische imam Fawaz Jneid op de website van de As-Soennah moskee, van publicist Afshin Ellian ('gifgezwel') en ex-moslim Ehsan Jami ('incestueuze wezel').⁸ En die sanctioneren het voor onze ogen met gewelddadige eigenrichting, door overtreders te bestraffen met bedreigingen, mishandeling, moord.

Wij kunnen ons daar tegenover niet blijven beperken tot het verstrekken van persoonlijke bescherming aan islam-critici – zoals bij Ayaan Hirsi Ali en Geert Wilders is gebeurd en waarvoor het bij Theo van Gogh te laat was – of tot het geven van het dringende advies om een pseudoniem te gebruiken – zoals bij mij het geval was. Dit houdt een zeer ernstige beperking van de vrijheid van de betrokken Nederlanders in die schandelijk en volstrekt inacceptabel is, en zet de zaken volkomen op hun kop: De Nederlandse samenleving past zich aldus aan de islam aan, geeft zich aan de islam over, gaat 'buigen met de buigenden', terwijl dat natuurlijk omgekeerd dient te zijn: ook de islamitische immigranten in ons land dienen te voldoen aan de elementaire eis dat zij de wetten, de traditie, de cultuur, de religie en de symbolen van Nederland respecteren.

STRAFRECHTELIJKE BEPERKING VAN DE VRIJHEID VAN MENINGSUITING

Dat brengt mij bij de reactie van Enno de Witt: 'Woorden doden geen mensen – mensen doden mensen'. Net zo geldt: 'Wapens doden geen mensen – mensen doden mensen (met wapens)'. Toch hebben we het (vuur-)wapenbezit in Nederland streng gereguleerd, en piekert geen zinnig mens erover om daar verandering in aan te brengen. Net zo heeft de strafwetgever beperkingen gesteld aan het gebruik van woorden, aan de vrijheid van meningsuiting dus, o.a. in de door mij toegepaste artikelen 132 (opruiming) en 137e (discriminatie) van het Wetboek van Strafrecht.⁹ De vrijheid van meningsuiting is, anders dan de heer De Witt kennelijk meent en vele anderen met hem, niet absoluut, net zomin als de godsdienstvrijheid. Om nog een heel simpel voorbeeld van dit laatste te geven: ook pedofilie bedreven door een priester of dominee is strafbaar, en kan niet gerechtvaardigd worden met een beroep op de in veel religies beoefende tempelprostitutie.

Wij hebben, met andere woorden, allang 'vaste regels' bedacht op grond waarvan boeken en andere geschriften verboden kunnen worden. En die regels zijn en worden ook regelmatig toegepast. Daarbij is van uitlatingen – ook religieuze – die vele malen onschuldiger zijn dan hetgeen in de Koran naar voren wordt gebracht, geconcludeerd dat zij op inacceptabele en strafbare wijze

discriminerend en/of opruiend zijn. Ik denk hierbij niet alleen aan de door mij in mijn artikel genoemde veroordeling van het christelijke echtpaar Goeree, wegens religieuze publicaties, maar ook aan bijvoorbeeld ettelijke veroordelingen van leden van de Centruumpartij wegens politieke publicaties.¹⁰

Volgens de heer De Witt zouden dergelijke veroordelingen annex publicatieverboden, die de vrijheid van meningsuiting binnen de in het strafrecht getrokken grenzen houden, 'ongewenst zijn en ook niet werken', althans voor zover het de Koran betreft. In de gevallen van het echtpaar Goeree en de Centruumpartij hebben de veroordelingen wel degelijk gewerkt. De betrokkenen zijn monddood gemaakt en uitgesloten van het 'maatschappelijke discours' dat de heer De Witt open wil houden. Dat effect was ook zeer duidelijk met hun strafvervolging bedoeld, en hun veroordelingen zijn in brede kring toegejuicht. Aan de orde is hier de vraag of de Koran, met zijn talrijke en veel ernstiger uitlatingen die islamieten aanzetten tot haat jegens en het bedrijven van geweld tegen 'de ongelovigen', in strijd is met de relevante strafrechtbepalingen die discriminatie en opruiing verbieden. Ik heb uitvoerig onderbouwd dat die vraag positief beantwoord moet worden.

De heer De Witt stelt, absoluut dan ik in mijn artikel heb gedaan: 'Geen enkele moslim zal de gedachte aan relativering van de Koran kunnen verdragen'. 'Wij denken, doordat wij de inhoud van de Bijbel zijn gaan relativiseren, ten onrechte dat de moslims de vreselijke dingen die in de Koran staan niet serieus nemen.' Hij bevestigt voorts dat wij, door de verspreiding en openbaarmaking van de Koran in zijn huidige vorm te verbieden, eveneens de inhoud ervan serieus gaan nemen. Maar dat acht hij vervolgens dus 'ongewenst en niet effectief': Wij mogen de Koran niet aldus benaderen, omdat dit van 'respect' ervoor zou getuigen. En de oplossing is volgens hem nou juist dat wij de moslims door middel van discussie zover krijgen dat ook zij de Koran slechts als historisch mensenwerk beschouwen. De heer De Witt wijst dus een zuivering van de islam, die we zelf in de hand hebben en waarmee we demonstreren dat we onze eigen wetten serieus nemen, af en mikt in plaats daarvan op een verwatering van de islam waarvoor we van de coöperatie van de moslims afhankelijk zijn.

Sinds de stichting van de islam door Mohammed zijn er inmiddels echter al bijna 14 eeuwen verstreken, terwijl de fundamentalistische islam nog steeds springlevend is. Voorlopig zullen er dus ook in Nederland de nodige moslims blijven volgens wie de Koran het onfeilbare woord van Allah weergeeft en die niet wensen mee te werken aan het soort bekering dat de heer De Witt als oplossing bepleit. Met dat pleidooi laat hij de baan vrij voor de voorkeursbehandeling die deze islamieten in Nederland ondervinden,¹¹ met ondermijning van de rechtsorde tot gevolg. (Denk hierbij met name ook aan het in feite geldende, met fundamentalistisch-islamitische terreurgesancioneerde verbod van publicaties die de islam kritisch bejegenen – juist het type publicatie dus waarvan we het volgens de heer De Witt bij uitsluiting zouden moeten hebben!) De beperkingen die in de strafwet aan de vrijheid van meningsuiting zijn opgelegd, worden – getuige de voornoemde voorbeelden – ook in relatief onschuldige gevallen wel degelijk en onverbiddelijk op Nederlanders (ook christelijke) toegepast. Zouden die strafbepalingen in het veel ernstiger geval van de Koran buiten toepassing moeten blijven, omdat het om de islam gaat en we daarvoor anders – om de woorden van de heer De Witt te gebruiken – teveel 'respect' zouden betonen?

Aldus 'wordt de mug weggegift terwijl de kameel wordt doorgelaten', zoals Jezus dat op uiterst beeldende en pregnante wijze heeft uitgedrukt (Mattheüs 23,24). Dat is meten met twee maten. Dat doet bijvoorbeeld denken aan de voorkeursbehandeling die de bewoners van het woonwagenkamp 'Vinkenslag' bij Maastricht hebben genoten. Die zijn jarenlang, vanwege hun gewelddadigheid, van het betalen van belasting, het naleven van de Opiumwet en dergelijke vrijgesteld geweest. De vrijheid om tot fundamentalistisch-islamitische terreurdaden te inspireren, door het verspreiden en openbaarmaken van de Koran, heeft tot dusver voorrang boven het recht van iedere Nederlander om van dergelijke terreurdaden gevrijwaard te blijven. De wereld wordt zo, nogmaals, op zijn kop gezet.

INITIATIEF WILDERS

Tot slot wil ik ingaan op het feit dat de heer Wilders van de Partij voor de Vrijheid inmiddels is gaan pleiten voor

een verbod van de Koran, in een publicatie in *De Volkskrant* van 8 augustus j.l. ('Genoeg is genoeg: verbied de Koran'). De heer Wilders signaleerde daarin terecht, naar aanleiding van de molestatie van de 'afvallige moslim' Ehsan Jami die enkele dagen eerder had plaatsgevonden waarna aan deze persoonlijke beveiliging werd verleend: We kunnen niet op deze wijze door blijven gaan. Zo wordt niet de oorzaak bestreden van de kwaal – de fundamentalistisch-islamitische terreur – doch worden slechts de gevolgen daarvan voor de slachtoffers verlicht, met bovendien zeer ernstige bijwerkingen voor hun privacy en vrijheid. (De heer Wilders, zelf een beveiligd slachtoffer, kan daarover meepraten.). Hij heeft ook terecht de oorzaak van de kwaal aangewezen, nl. de talrijke tot haat en geweld jegens 'de ongelovigen' oproepende verzen in de Koran.

Hij heeft echter nagelaten – anders dan ik in mijn artikel uitvoerig heb gedaan – om citaten uit de Koran te verstrekken die dit onderbouwen, en heeft ermee volstaan om de Koran gelijk te stellen aan *Mein Kampf* van Hitler. Dit laatste nu acht ik goedkoop, allerm minst overtuigend én gevaarlijk. Elke vergelijking gaat bij nadere beschouwing mank, en dat geldt des te meer indien – zoals hier – twee uitvoerige en complexe geschriften op één lijn worden gesteld. (Overigens maken veel critici van de door de heer Wilders voorgestane maatregelen tegen de islam zich op nog veel ernstiger wijze aan dergelijke, goedkope manipulaties schuldig. Zij plegen de Bijbel en de Koran simpelweg op één lijn te plaatsen (om over andere, nog simplistischer vergelijkingen maar te zwijgen¹²) – hoewel die boeken toch, zoals ik in mijn artikel nog eens heb beschreven, qua aard, wijze van totstandkoming, literaire kwaliteiten, gehanteerd Gods- en mensbeeld en dergelijke totaal verschillend zijn en zij een fundamenteel verschillende betekenis voor onze westerse beschaving hebben: de Bijbel vormt daarvan één der pijlers, de Koran is daaraan vijandig.¹³) Dit is bovendien volstrekt onnodig. Zo waren de religieuze en politieke publicaties waarom het christelijke echtpaar Goeree en leden van de Centruumpartij enige jaren geleden strafrechtelijk zijn veroordeeld, evident vele malen onschuldiger dan *Mein Kampf*. Voor een verbod van de Koran volstaat de constatering dat de daarin voorkomende passages die tot haat en geweld jegens 'de ongelovigen' oproepen, veel

ernstiger zijn dan hetgeen de voornoemde en veroordeelde publicaties bevatten.

De bestaande strafwet volstaat dus zonder meer voor een verbod van de Koran, dat wil zeggen voor een strafrechtelijke sanctionering van de verspreiding en openbaarmaking daarvan. En de ernst van de daarin gepraktiseerde haatzaaiing en opruiing tot geweld noopt ook tot zo'n verbod. Daar is slechts actie van het Openbaar Ministerie voor nodig. En niet, zoals de heer Wilders kennelijk meent, de politieke steun van een kamermeerderheid en eventueel de totstandbrenging van nieuwe wetgeving. De heer Wilders vestigt zo de indruk dat hij met het door hem gepropageerde verbod van de Koran uit is op discriminatie van de islam. Waarom zouden anders voor dat verbod eventueel nieuwe wetsregels nodig zijn, regels dus die niet reeds voor alle Nederlanders gelden?¹⁴ In feite is de situatie dus echter omgekeerd: De verspreiding en openbaarmaking van de Koran is volgens de bestaande strafwet, die voor alle Nederlanders geldt, een misdrijf. Door dit te gaan vervolgen, wordt er een einde gemaakt aan de voorkeursbehandeling die de islam tot dusver ten onrechte heeft genoten. De heer Wilders had hiervoor de minister van justitie, die uiteindelijk het vervolgingsbeleid bepaalt, ter verantwoording moeten roepen.

De heer Wilders had, zoals gezegd, de Koran niet inhoudelijk gelijk moeten en hoeven te stellen met *Mein Kampf*. Hij had er beter aan gedaan door erop te wijzen dat *Mein Kampf* in Nederland pas is verboden toen het niet meer nodig was, na de tweede wereldoorlog, toen het door dit boek gepropageerde kwaad – onder meer de genocide op het joodse volk – allang op enorme schaal was geschied. Wij hebben daar zegswijzen voor als: 'Wanneer het kalf verdrongen is, dempt men de put'. De heer Wilders had vervolgens kunnen opmerken dat onderhand een verbod van de Koran dringend geboden is, en dat daarmee niet – zoals dus wel bij *Mein Kampf* is gebeurd – gewacht moet worden totdat het erdoor gepropageerde kwaad zich op grote schaal heeft voltrokken en een publicatieverbod nog slechts als mosterd na de maaltijd komt.

De heer Wilders had er ook, zoals gezegd, beter aan gedaan om zich te realiseren en duidelijk naar voren te brengen dat er, door de verspreiding en openbaarmaking

van de Koran te verbieden, een einde wordt gemaakt aan de voorkeursbehandeling die de islam nu al jarenlang geniet, met ondermijning van de Nederlandse rechtsorde tot gevolg. Hoewel: op die voorkeursbehandeling is enige jaren geleden zeer duidelijk en consequent gewezen door de Centruumpartij. En die partij is juist daarom rigoureuus monddood gemaakt, onder meer door middel van strafrechtelijk gesanctioneerde publicatieverboden. Dat is gebeurd door toedoen en met instemming van dezelfde kringen die verantwoordelijk waren en zijn voor de genoemde voorkeursbehandeling van de islam, en die nu de aanwending van het middel van een publicatieverbod van de Koran van de hand wijzen als zou zulks 'onbetamelijk', 'onconstitutioneel', 'maatschappelijk ontwrichtend' zijn.

AFSLUITING

De bedoelde kringen vertonen zo een klassieke, repressieve reactie: De boodschapper van een onaangename waarheid wordt geïntimideerd en de mond gesnoerd.¹⁵ Zij geven er duidelijk blijk van dat zij zich bij hun uitingen en handelen laten leiden door angst voor de (gewelddadige) repercussies die een kritische bejegening van de islam, het aanleggen van onze westerse normen daaraan, oproept bij de islamieten in Nederland en in de islamitische landen. Zij accepteren daarom in feite dat Nederland zou moeten 'buigen voor en met de buigenden'.¹⁶ Angst is echter een zeer slechte, en destructieve, raadgever – die bijvoorbeeld ook heeft geleid tot de schandelijke, reeds genoemde voorkeursbehandeling die de gewelddadige bewoners van het woonwagenkamp 'Vinkenslag' jarenlang hebben genoten.

Hier past het citaat van Machiavelli dat de Ahmadiyya-beweging heeft gebruikt en dat de volgende strekking heeft: Tegen ernstig kwaad voor het voortbestaan van de rechtsorde van de staat en de vrijheid van de burgers, zijn alleen tijdige en harde, zonder misplaatste scrupules genomen maatregelen effectief. 'Kwaadaardigheid laat zich namelijk niet temmen door de tijd, laat zich niet paaïen met welk cadeau of door welke toegevendheid dan ook.'¹⁷

Dat geldt zeker voor het kwaad van de fundamentalistisch-islamitische terreur, dat uit is op onze onderwerping (islamisering). Daartegen zijn alleen effectief: tijdige,

harde maatregelen waarmee we duidelijk maken dat wij onze wetten, tradities, cultuur, religie etc. serieus nemen en dat die ook door islamitische immigranten gerespecteerd moeten worden. Zo'n maatregel is mijns inziens: een strafrechtelijk optreden tegen de verspreiding en openbaarmaking van de Koran, die in zijn huidige vorm veel ernstiger in strijd is met de strafwet dan Nederlandse publicaties waartegen op gelijke wijze is opgetreden.

M.S.H. Frankenrij heeft onder andere naam gepubliceerd over onder meer: staatsrecht en staatkundige vernieuwing en burgerlijke ongehoorzaamheid.

NOTEN

- 1 Die gebruikt daarbij onder meer de website www.aboutahmadiyya.com.
- 2 De Ahmadiyya-beweging heeft een website in het leven geroepen (www.thepersecution.org) waarop zij bekendheid geeft aan haar vervolging.
- 3 Vgl. de zaak van Nasr Hamid Abu Zeid waarover bericht wordt in het artikel 'Verkettering effectief tegen kritische schrijvers Egypte' in: *NRC Handelsblad*, 22 augustus 2007. Ruim tien jaar geleden werd Zeid in Egypte veroordeeld tot een scheiding van zijn vrouw, wegens 'afvalligheid' (hij had in zijn proefschrift de traditionele interpretatie van de Koran in twijfel getrokken). Hij zag zich daarop gedwongen om samen met zijn vrouw naar Nederland te vluchten.
- 4 Zie hiervoor bijv.: E.J. Brouwer, *De islam in huis*, SGP, 2006.
- 5 In Turkije worden, zoals ik ook bij mijn artikel heb vermeld, islamieten die zich tot het christendom bekeren nog steeds met dodelijk geweld belaagd, en wordt christenen het leven zodanig onmogelijk gemaakt dat zij in de afgelopen 40 jaar massaal – met ca. 150.000 – zijn geëmigreerd. Zie bijvoorbeeld het artikel 'Christenen betalen rekening uit het verleden' in: *NRC Handelsblad*, 25 november 2006.
- 6 Vergelijk het feit dat de christenen de joodse Tenach als onderdeel van de Bijbel hebben gehandhaafd (het Oude Testament). 'Denkt niet dat ik gekomen ben om Wet en Profeten op te heffen, maar om de vervulling te brengen', aldus Jezus in zijn bergrede (Mattheüs 5,17). 'Door Christus is Gods gerechtigheid voor

- allen openbaar geworden, waarvan de wet en de profeten getuigenis afleggen' (Romeinen 3,21).
- 7 Vergelijk de parabel van de zaaier in Mattheüs 13,3-9.
  - 8 Imam Jneid weet heel goed hoe er volgens de Koran tegen zulke 'afvalligen' moet worden opgetreden, namelijk met dodelijk geweld – waarna ze door Allah eeuwig in het vuur van de hel geroosterd zullen worden. En het is hem maar al te zeer bekend dat de Koran, het ontstekingsmechanisme van de fundamentalistisch-islamitische terreur, zich in de handen van talloze moslims bevindt. Zijn brandmerkingen van Ellian en Jami zijn dan ook vergelijkbaar met het bedienen van de mobiele telefoon die in juni j.l. in Groot-Britannië de ontstekingsmechanismen in enkele bomauto's in werking had moeten stellen. Imam Jneid misbruikt zijn gezag aldus om te pogen anderen tot moord uit te lokken (art. 46a jo. 289 Sr), en kleedt dat alleen wat indirecter in dan destijds de Iraanse ayatolla's deden toen dezen onverbloemd opriepen om Salman Rushdie te doden. Imam Jneid heeft in 2004 ook Theo van Gogh gebrandmerkt, enkele weken voordat deze door Mohammed Bouyeri werd vermoord, en heeft zich aldus naar mijn mening schuldig gemaakt aan (geslaagde) uitlokking van moord.
  - 9 Bertus Aafjes heeft dit in zijn gedicht *In den beginne* (1949) als volgt gemotiveerd: 'Om een woord zal de een de ander doden, het woord het zal de wieg der doodslag wezen.'
  - 10 Zie bijvoorbeeld het strafarrest van 2 april 2002 van de Hoge Raad, NJ 2002, 321.
  - 11 Zie voor een uitvoerige beschrijving daarvan bijv. het artikel 'Op de knieën voor de islam' in: *Elsevier Magazine*, 14 april 2007, pp. 18-23.
  - 12 Ik denk hierbij bijv. aan VVD-politicus Henk Kamp die, in een reactie op het verschijnen van mijn artikel, de Koran vergeleken heeft met het Wilhelmus.
  - 13 Ik geef hiervan één voorbeeld. 'De Koran bevat zeker confronterende passages. Maar dat doet de Bijbel ook.' Aldus Frank Kuitenbrouwer, die kennelijk de canon van de geschiedenis niet beheerst, in zijn artikel 'Wilders, de Koran en de strafrechter' in *NRC Handelsblad* van 21 augustus 2007.
  - 14 De heer Wilders heeft mijns inziens dezelfde discriminatoire fout gemaakt in zijn recentelijk ingediend wetsvoorstel dat specifiek beoogt het dragen van boerka's te verbieden. Deze handelwijze dient mijns inziens in beginsel niet anders aangepakt te worden dan wanneer Nederlanders met een zelfgekozen vermomming – bijvoorbeeld een bivakmuts over het hoofd, of een masker voor het gezicht – aan het maatschappelijk verkeer deelnemen. Alleen zal, indien gevolg moet worden gegeven aan de identificatieplicht, de draagster van een boerka ipso facto in overtreding zijn, hetgeen niet geldt voor de drager van een – gemakkelijk ter plekke te verwijderen – bivakmuts of masker.
  - 15 Vgl. de wijze waarop de ziener Teiresias wordt bejegend door de despoten Oidipous en Kreon in Sophokles' *Koning Oidipous* en *Antigone* en in Euripides' *Oidipous' zonen*.
  - 16 In discussies met vertegenwoordigers van de ChristenUnie is mij gebleken dat die partij de islam niet hard wil aanpakken omdat zij bang is dat anders christelijke verworvenheden als het bijzonder onderwijs verloren gaan.
  - 17 Zie zijn *Discorsi*, 3-3,12. Niccoló Machiavell (1469-1527) was een Italiaans patriot die Italië bevrijd wilde zien van de vreemdelingen die daar toentertijd hielden (Fransen, Spanjaarden, Duitsers, Zwitsers e.d.). Hij reikte daartoe aan zijn landgenoten de lessen van de politieke historie aan. Het laatste (26e) hoofdstuk van zijn *Principe* (De heerser) draagt als titel: 'Aansporing om Italië in bezit te nemen en uit de handen van de barbaren te bevrijden', en besluit met de volgende versregels van Francesco Petrarca (1304-1374): 'Moed zal de wapens opnemen tegen geweld, en het strijden zal slechts kort zijn; want de geestkracht van de vaderen is in de harten van de Italianen nog niet dood.'

Wist u dat:

... u als abonnee op *Liberaal Reveil* voor (minimaal) € 15,- extra per jaar **donateur** van de Prof.mr. B.M.Teldersstichting kunt worden?

... u dan onze in het lopende jaar verschijnende **geschriften** ontvangt, waarin de resultaten worden gepubliceerd van onderzoek naar vraagstukken op staatkundig, sociaal, economisch en juridisch terrein en waarmee de Teldersstichting de diepgang in de discussies in liberale kring en daarbuiten vergroot?

... u dan bovendien de in het desbetreffende jaar verschijnende **bijzondere uitgaven** ontvangt, die gewijd zijn aan de rijke geschiedenis van het liberalisme? Zo heeft de Teldersstichting eerder boeken uitgegeven over onder meer liberale filosofen, economen, en politici, over de verhouding tussen liberalen en socialisten, over leven en werk van prof.mr. B.M.Telders, en over de geschiedenis van de Teldersstichting zelf.

... u dan jaarlijks ons **programmaboekje** ontvangt, waarin verslag wordt gedaan van de werkzaamheden van het afgelopen jaar en samengevat wat er voor het lopende jaar op de agenda staat?

...u dan tevens wordt uitgenodigd voor de **Telderslezing**, waarin een gezaghebbend wetenschapper of politicus zijn prikkelende visie geeft, en u na afloop de tekst van de lezing krijgt thuisgestuurd?

...u daarenboven wordt uitgenodigd voor alle andere **bijeenkomsten**, zoals presentaties en symposia naar aanleiding van nieuw onderzoek?

... u eenmalig bij aanmelding als donateur een **welkomstgeschenk** naar keuze ontvangt? Raadpleeg voor het actuele aanbod onze website, www.teldersstichting.nl

U kunt zich aanmelden door de Teldersstichting een e-mail, fax of brief te sturen onder vermelding van **'upgrade abonnement *Liberaal Reveil*'** en het welkomstgeschenk van uw keuze. Tegelijkertijd dient u € 15,- over te maken op girorekening 33.49.769 t.n.v. de Teldersstichting te Den Haag, eveneens onder vermelding van **'upgrade abonnement *Liberaal Reveil*'**. Zodra wij uw betaling ontvangen hebben sturen wij u het welkomstgeschenk van uw keuze toe.

Prof.mr.B.M.Teldersstichting, Koninginnegracht 55a, 2514 AE Den Haag
Email: info@teldersstichting.nl, tel.070-3631948, fax 070-3631951

